

ՎԵՐԱԾՆՈՒԱԾԸ

(Դրամն 3 գործողութեամբ)

Հ Ե Ռ Ն Մ Ա Ն Ո Ւ Է Հ Ե Ա Ն Ի

Առաջին ներկայացման համար *)

ԳՈՐԾՈՂ ԱՆՁԻՆՔ

Աննա, հասակն առած կին	. . .	օր.	Աւարեան
Տիգրան	}	նրա որդիքը	. . . պ. Ն. Յովհաննիսեան
Սամսոն			. . . պ. Մ. Մանուէլեան
Հրանոյշ	}	նրա աղջկերքը	. . . տ. Սիրանոյշ
Վարդուշ			. . . տ. Օհաննիսեան
Զաքո, միջնորդ		պ.	Կիրակոսեան
Արամեան, դերասան		պ. Յ.	Սևումեան
Ալեքսան, ծառայ		պ.	Մանուկեան

Անցքը ժամանակակից է և տեղի է ունենում Կովկասի մեծ
քաղաքներից մէկում:

*) 1906 թ. Յունուարի 7-ին, Ալեքսանդրապոլի ժողովրդական տան
շինութեան մէջ:

ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԻՒՆ ԱՌԱՋԻՆ

Մի հիւրասենեակ, որի կան-կարասին փափուկ է և կահաւորութիւնն առ-հասարակ շքեղ, մինչև իսկ փարթամ, բայց հնամաշ, — ապացոյց, որ մենք գտնուում ենք նախկին հարստի տան մէջ: Աջակողմեան և ձախակողմեան դռները տանուում են ղէպի բնակարանի ներսը, իսկ ճակատի դուռը զլիսա-ւոր մուտքն է:

Ժամանակը — առաւօտ:

Հրանոյշը նստած է բաղնոցի վրայ և գիրք է կարդում: Քիչ յետոյ մտնում է Արամեանը, որը շտապում է օրիորդին բարեկու:

Տ Ե Մ Ի Լ 1.

Հրանոյշ, Արամեան.

ԱՐԱՄԵԱՆ. Օրիորդ Հրանոյշ, յարգանքս:

ՀՐԱՆՈՅ. Բարև ձեզ, պարոն Արամեան:

ԱՐԱՄԵԱՆ. Ես ձեզ խանդարեցի:

ՀՐ. Ո՛չ, նստեցէք խնդրեմ:

ԱՐ. Ի՞նչ էիք կարդում: Երևի, վէպ է:

ՀՐ. Ո՛չ, «Օրլէանի կոյսը»:

ԱՐ. Ա՛, լաւ բան է: Բայց միթէ դեռ նոր էք կարդում:

ՀՐ. Ո՛չ, բայց ես շատ եմ հաւանում այս գիրքը: Կար-դում եմ, չեմ կշտանում: Մի քանի տեղեր մինչև անգամ ան-գիր եմ արել:

ԱՐ. Ձլինի, օրիորդ դուք մտադիր էք կատարել այդ դերը:

ՀՐ. Ներեցէք, ես այդպիսի յանդգնութիւն չունիմ:

ԱՐ. (տիծաղում է) Իհարկէ, իհարկէ, ես կատակ եմ անում: Հնա, այժմ մեր գործից խօսենք: Հիմա դուք կը մտածէք. սրա կամ աղն է պակաս, կամ մաղը, որ էլի...

ՀՐ. Երևի դարձեալ ներկայացում:

ԱՐ. Այո, օրիորդ Հրանոյշ, դարձեալ ներկայացում: Եւ ես եկել եմ ձեզ մօտ յատկապէս նրա համար, որ խնդրեմ ձեզ բարեհաճ մասնակցութիւնը:

ՀՐ. Ի՞նչ պիէս էք ընտրել:

ԱՐ. Մի նոր պիես է, և դուք մի շատ լաւ դեր ունիք: Ես վստահ եմ, որ դուք կ'արդարացնէք մեր յոյսը: Շատ ազ-

դու և շնորհապարտ դեր է և ձեզ միջոց կը տայ այս անգամ ձեր բոլոր բեմական ձիրքը փայլեցնել բեմի վրայ:

ՀՐ. Իսկ եթէ իմ ոյժից վեր լինի այդ դերը...

ԱՐ. Ամենևին ոչ: Ձեռք չափած է ձեզ համար: Կարծես հեղինակը ձեզ է ունեցել աչքի առաջ այդ դերը գրելիս:

ՀՐ. Եթէ պատասխանատու դեր է, ես վախենում եմ փը-
չացնեմ:

ԱՐ. Համեստութիւնը մի կողմ, օրիորդ: Ես կարող եմ ե-
րաշխաւորել, որ դուք շատ լաւ կը տանէք այդ դերը:

ՀՐ. Բայց ես դեռ այնքան անփորձ եմ: Հաղիւ մի քանի անգամ բեմ ելնել, իբրեւ սիրողունի, և յանկարծ ստանձնել մի այդքան պատասխանատու դեր. այն էլ նոր պիեսի մէջ, դա, ինձ թւում է, մինչև անգամ յանդգնութիւն իմ կողմից:

ԱՐ. Օրիորդ, իրաւ է, կան այնպիսի անշնորհներ, որոնց բեմ դուրս գալը առհասարակ յանդգնութիւն է. բայց ում ար-
բուած է ընդունակութիւն, արդէն յանցանք է թագցնել իր քանքարը, նման ժլատին, որ իր գանձը թաղում է հողի տակ: Երբ դուք առաջին անգամ բեմ դուրս եկաք և այն ոչ փայլուն դերի մէջ, դուք միանգամից գրաւեցիք հասարակութեան հա-
մակրութիւնը: Ձեր մտածուած խաղը, ձեր մաքուր ձայնը, ձեր չափաւոր շարժուածքները—այնքան դուր եկան հանդիսական-
ներին, որ ձեզ հինգ-վեց անգամ ոգևորուած դուրս կանչեցին: Դա մի պատիւ է, որին արժանացնում են միայն ճանաչուած և տաղանդաւոր արտիստներին: Պարզ է, ուրեմն, որ դուք ու-
նիք անուրանալի ձիրք կամ գուցէ և տաղանդ:

ՀՐ. (Շօյուած եւ ուրախ) Օ, մինչև անգամ տաղանդ...

ԱՐ. Այո, այո, մինչև անգամ տաղանդ... Տաղանդը, կար-
ծում էք, պողաւձը է լինում: Այո, դուք ունիք տաղանդի բոլոր նշանները, որ միայն փորձառութեան է կարօտ, որպէսզի դար-
գանայ: Եւ սա միայն իմ կարծիքը չէ: Միթէ լրագիրները հա-
մարեա նոյն կարծիքը չյայտնեցին ձեր մասին:

ՀՐ. Գիտէք, պարոն Արամեան, ես, իհարկէ, ուրախու-
թեամբ կը վերցնէի ձեր առաջարկած դերը... Դա ինձ համար էլ մեծ բաւականութիւն է... Ես ձեզ, կարծեմ, առաջ էլ ասել եմ, որ ես թատրոնի սիրահար եմ. որ թատրոնից աւելի բար-
ձրը գուարճութիւն չկայ ինձ համար, բայց...

ԱՐ. Բայց ի՞նչ:

ՀՐ. Մեծ հարց է—ի՞նչպէս կը վերաբերուեն իմ տանեցիք:

ԱՐ. Միթէ նրանք կարող են հակառակուել:

ՀՐ. Ես կարծում եմ: Անցեալ անգամ ի՞նչ դժուարու-
թեամբ կարողացայ համոզել մօրս, իսկ մեծ եղբայրս ուղղակի

դէմ էր. ես դուրս եկայ բեմ նրա կամքի հակառակ, և դրանից յետոյ նա մի ամբողջ շաբաթ էլ ինձ հետ չէր խօսում:

ԱՐ. Ջարմանալի է, ճշմարիտ: Որ ձեր մայրը ձեզ այդ արգելում է, այդ դեռ հասկանալի է. ինքը պառաւ կին, հին հասկացողութիւնների տէր, նախապաշարուած, ասէկօսէներից վախեցող... Իսկ ձեր հղբայրնե՞րը... Նրանք հօ երիտասարդ մարդիկ են, իրանք էլ երբեմն յաճախում են թատրոն. քիչ թէ շատ, երևի, հասկանում են թատրոնի նշանակութիւնը, նրանք ինչու պէտք է դէմ լինեն, ասացէ՛ք խնդրեմ, ես այդ չեմ հասկանում...

ՀՐ. Գիտէք, դերասանի և դերասանուհու անունը առհասարակ կոտրուած է մեղանում...

ԱՐ. Այո, ճշմարիտ է, բայց...

ՀՐ. Դրանք չեն կարող հաշտուել այն մտքի հետ, որ կարելի է լինել դերասան, կամ դերասանուհի և մնալ միեւնոյն ժամանակ ազնիւ և պատուաւոր:

ԱՐ. Ինչպէս էլ լինի, օրիորդ, դուք պէտք է վերցնէք այս դերը: Շատ և շատ խնդրում եմ, Դուք կարող էք ձերոնց հեշտութեամբ համոզել: Դժուարը առաջին անգամն էր...

ՀՐ. Կուզէ՞ք, ես կանչեմ մօրս, և դուք նրան համոզեցէ՛ք:

ԱՐ. Ուրախութեամբ: Խնդրեմ:

ՀՐ. Ես—իսկոյն: (Գնում է.)

Տ Ե Ս Ի Լ 2.

Արամիան (մենակ):

Ջարմանալի է մեր բանը: Ինքը հասունացած աղջիկ, ընդունակ, թատրոնի սիրահար, կարող էր այնքան օգտուէտ լինել մայրենի բեմին, և պէտք է հպատակուի մի տգէտ պառաւի և մի տխմար եղբօր քմահաճոյքին... Որքան անմեղ ցանկութիւն և ինչպիսի՜ խոչնդոտներ... Այսքան էլ ճնշել մարդու անհատականութիւնը... Ջարմանալի՜ է:

(Մտնում են Աննա եւ Հրանոյշ)

Տ Ե Ս Ի Լ 3.

Աննա, Հրանոյշ, Արամիան.

ԱՐ. Բարե ձեզ, տիկին:

ԱՆ. Բարով էք եկել: Համեցէ՛ք:

ՎԵՐՍՏՆՈՒԱԾԸ

ԱՐ. Տիկին, ես մի բան եմ խնդրելու, բայց չմերժե՞ք։
Շուտով մենք մի ներկայացում պիտի տանք։ Մի լաւ դեր կայ,
որ կամենում ենք առաջարկել օրիորդ Հրանոյշին։

ԱՆ. Որդի, ի՞նչ էք տեսել Հրանոյշից... Նա հօ դերասա-
նուհի չէ։

ԱՐ. Սիրողների ներկայացում է, տիկին։ Դրա համար էլ
մենք դիմում ենք օրիորդին, իբրև լաւ սիրողուհու։

ԱՆ. Է՛հ, չէ, յարմարութիւն չկայ...

ԱՐ. Ի՞նչ էք ասում, տիկին։ Ինչ անյարմար բան կայ
այստեղ։ Օրիորդն ունի լաւ բեմական ձիրք, հիանալի խաղում
է, ամենքն հաւանում են... Եւ դուք նրան արգելում էք։

ԱՆ. Ախր ի՞նչ կարող է սովորել աղջիկս էդ ձեր թա-
րոնումը։ Ես հնց թոյլ տամ աղջկաս էնքան բազմութեան ա-
ռաջ դուրս գայ բեմ, ծումուռի, սրա նրա հետ սիլի-բիլի անի...
Մի անգամ որդիքս ինձ թատրոն տարան։ Մի բան տեսայ—ա-
մօթից միտս թափուեց։ Մի աղջիկ դուրս եկաւ, առանց ամա-
չելու եկաւ, տղամարդու վզովը փաթաթուեց ու...

ԱՐ. Տիկին, այդ ձեացնում են միայն, իսկապէս հօ չեն
սիրում իրար։ Կարող է պատահել, որ բեմի վրայ միմիանց
այդպէս փայփայող դերասանն ու դերասանուհին, բեմի ետև
իրար հետ չեն խօսում անգամ, իրար ատելով ատում են...

ԱՆ. Միենոյն է։

ԱՐ. Տիկին, ձեր երկիւղը միանգամայն անտեղի է։ Մենք
հօ չենք առաջարկում օրիորդին դերասանական խումբը մտնել,
դերասանների հետ մշտական ներկայացումներ տալ։ Սա մի
սովորական ներկայացում է, որին մասնակցում են չատ պա-
տուական տներից կանայք և օրիորդներ։ Այս նախ և առաջ։
Յետոյ, բացի այդ, դերի մէջ էլ ոչ մի սիրային արկած չկայ.
եթէ փաթաթոււմ և համբուրում է,— միայն իր ընկերուհու
հետ։ Ուրեմն...

ԱՆ. Գիտե՞ք, ինչ կայ։ Եթէ ես թողնեմ էլ, միենոյն է,
ախպէրբը չեն համաձայնի։ Նրանք չեն սիրում այդ տեսակ
բաներ։

ԱՐ. Այդ դէպքում ես կ'ուզէի խօսել նրանց հետ։

ԱՆ. Հիմի ոչ Տիգրանն է տանը, ոչ Սամսոնը։

ԱՐ. Այդ ոչինչ։ Ես կը գամ երեկոյեան կամ, եթէ չկա-
րողացայ, վաղը։ Կարելի՞ է։

ԱՆ. Ինչու չէ։

ԱՐ. (Վիճի կենտրոն) Ուրեմն ց'տեսութիւն։

ԱՆ. Գնա՛ք բարով։

ԱՐ. (Օր. Հրանոյշին) Օրիորդ, դուք էլ հողը պատրաստեցէ՛ք։

ՀՐ. Դժբախտաբար, ինձանից ոչինչ չէ կախուած:

ԱՐ. Ես յոյսս չեմ կորցնում: Յ'տեսութիւն: (Գնում է):

ՀՐ. (Խէթ նայելով մօրը) Դուք միշտ այդպէս էք: (Գնում է):

ԱՆ. Էդպէս որ աչքերդ չռեցիր վրաս, ես էլ քեզանից չխեղեցայ, չէ՛: Իմ դարդը—քո դարդը: (Մտնում է Տիգրանը):

Տ Ե Ս Ի Լ 4.

Աննա, Տիգրան.

ՏԻԳ. Մայրիկ, Ձաքօն չի եկել:

ԱՆ. Ո՛չ, չի եկել: Տիգրան, հիմ տեսար դրանք:

ՏԻԳ. Ոչ ոքի: Ո՞վ էր այստեղ:

ԱՆ. Արամեանը:

ՏԻԳ. Դերասանը: Ինչի՞ համար էր եկել:

ԱՆ. Էլ ինչի՞ համար կը գար:

ՏԻԳ. Ձլինի էլի դեր էին բերել:

ԱՆ. Բաս ինչ, Ներկայացում ունին, ուզում են Հրանոյշին դեր տան...

ՏԻԳ. Ա՛հ, ես դրանց... Մայրիկ, տես, մի բան է առում եմ, դրանք վերջի վերջոյ Հրանոյշին խելքից հանելու են: Վա՛սմ ինչ բան է, ցած կտուր են գտել... Կարծես էլ ուրիշ աղջկերք չկան, հէնց մենակ Հրանոյշն է... Ձանձրացրին, վերջապէս...

ԱՆ. Ես տեղեակ չէի: Հրանոյշը եկաւ թէ, մայրիկ, քեզ մարդ է կանչում: Ես էլ միամիտ եկայ էստեղ, տեսնեմ—մեր անբեղ անմօրուք պարոն դերասանը առաջիս կանգնեց:

ՏԻԳ. Յետոյ... Դու իհարկէ, մերժեցի՞ր նրան:

ԱՆ. Ես չէի համաձայնում: Բայց էնքան խնդրեց, էնքան աղաչեց, որ դրուստն ասած, երեսս չկտրեց, որ չէ ասէի: Ես պատասխան տուի, որ Տիգրանը գիտէ, նրա բանն է, կը գայ—կ'ասեմ. կ'ընդունի, լաւ, չի ընդունի, ինքը գիտէ:

ՏԻԳ. Է՛հ, ես զարմանում եմ քեզ վրայ: Էլ Տիգրանն ինչացո՞ւ էր: Հարկաւոր էր կտրուկի մերժել, որ էլ չհամարձակուի մեզ ձանձրացնել... Էլ ի՞նչ դարդ... Մեր հոգսը հէնց դրանց ներկայացումն է... Ձեմ իմանում, ինչպէս անենք, որ շուտ տեղ անենք խեղճ աղջկան... հասակն անց է կենում, գնայ իր համար տուն ու տեղ սարքի... Մենք էլ մի քիչ թեթևանանք մշտածմունքից... Սրանք եկել են դեռ նոր նոր բաներ են սարքում... Ի՛նչ գիտես, որ հէնց դրա համար չէ, որ էսքան ժամանակ ուզող չեղաւ ու տանը մնաց... Հագիւ մեզ մի քիչ մո-

ուսցել էին: Հիմա եկ ու նորից բաժնասանքի տակ դցիր, խեղճ աղջկան...

Ան. էլ ասում ես, որդիս: Դրա դարդը ջանա առել է: Ախր մինչև Էրբ պիտի մնայ տանը: Ա՛խ, մի տեղ անենք նրան, հէնց կ'իմանամ—սրտիս ծանր քարը վեր ընկաւ:

ՏԻԳ. Ձեռն հասկանում, թէ Ջաքօն ինչու ուշացաւ, մի լուր չբերաւ... Տեսնենք, հաւանք է. Հրանոյշին, չի հաւանել:

Ան. Ի՞նչ կ'ասի, որ չի հաւանի: Ի՞նչ պակաս աղջիկ է Հրանոյշը: Հա, մատա խուփ, մի քիչ համարձակ է: Բայց հիմիկուայ ժամանակում ո՞ր աղջիկը չի համարձակ:

ՏԻԳ. (Որ առանց մօրը լսելու մտախոհ անց ու դարձ է անում): Մայրիկ համբերութիւնս չի տալիս սպասեմ: Ես գնում եմ Ջաքօի մօտ:

Ան. Ինչ կայ, որ... Գնա մի բան իմօցիր, որ մենք էլ միամտուենք:

ՏԻԳ. Այո, գնամ, գնամ: (Կամենում է գնալ):

Ան. (Մի բան յիշելով) Հա, կանց, Տիգրան: Բան եմ ասում: Ձեռքիդ փոփ կայ:

ՏԻԳ. Շատ է հարկաւոր: Ինչի համար ես ուզում:

Ան. Աղջկերքը նոր շորեր պիտի կարել տան:

ՏԻԳ. Նո՞ր շորեր... Վա, մի ամիս էլ չկայ, որ երկուսին էլ ոտից մինչև գլուխ նորոգեցինք: Հիմա դարձեալ նո՞ր շորեր... Ուզում են դիւթինը լրացնեն, թէ մօղան է փոխուել...

Ան. Որդիս, վերջին կարածը հասարակ բան էր:

ՏԻԳ. Հիմա չքեղն են կամենում, ուզում շիկ անել, հա...

Հա, էլ ինչ դարդ: Դրանք շիկ անեն, մեր ջանը դուրս գայ:

Ան. Ինչ արած, օտարներ չեն, ձեր քոյրերն են: Նրանք վատ հագնուեն, ամօթը մենակ նրանցը չէ, իմն էլ է ու ձերն էլ է:

ՏԻԳ. Մայրիկ, ես ոչինչ չունիմ դրա դէմ: Թող լաւ հագնուեն, թող մախմուր ու ապրեշումի մէջ ֆրֆուան... Բայց դրան էլ հասցնող է պէտք թէ ոչ: Փառք Աստծու. մեր հայրը հազարներ չի թողել բանկում: Ձեզ էլ յայտնի է, որ այս տանը ընդամենը երկու աշխատող ձեռք կայ միայն—ես եմ ու Սամսոնը:

Ան. էլ ճարներս ինչ, որդիս: Ընկել էք—պիտի տանէք: Էսօր էգուց է դրանցը: Աստծով, երկուսին էլ տեղ կ'անենք, դրանց հոգսիցը կ'ազատուենք ու նրանից յետ՝ Աստուած ուղորմած է:

ՏԻԳ. Ուղիղ ես ասում, մայրիկ: Հէնց այդ յոյսն է, որ ինձ պահում է: Թէ չէ—այստեղ է հասել է, մայրիկ:

ԱՆ. Թէ փողի մասին է խօսքդ, որդիս, մի տա: Քեզ չեմ զօռում... Քո բարի կամքն է:

ՏԻԳ. Է՛հ, քո բարի կամքը... Կարծես, իմ խօսքը հիմիկուայ մասին է: Ա՛ն ինչքան գրպանումս կայ, Տուե՛լ եմ ու կը տամ էլ ու ջանս էլ դուրս կը գայ: Իմ դարդը իմ ապագայի մասին է:

ԱՆ. Դարդ մի անի, որդիս: Ապագադ լաւ կը լինի:

ՏԻԳ. Մօտս հիմա քսան մանէթ կայ: Իհարկէ, դա բաւականութիւն չի անելու, յետոյ էլի կը տամ: Ես գիտեմ, որ մի այդքան էլ և դեռ աւելի գնալու է կարել տալուն, զանազան հաշիւաների, արդ ու զարդի... Դրանց շորը ինձ նստելու է պակասը մի ութսուն բուրլի փող: Աստուած վերջը բարի անի:

(Գնում է: Մտնում է Վարդուշը):

Տ Ե Ս Ի Լ Ծ.

Աննա, Վարդուշ.

ՎԱՐԴ. Մայրիկ, տումց փողը:

ԱՆ. Տուեց, տուեց:

ՎԱՐԴ. Ի՞նչքան է:

ԱՆ. Քսան մանէթ:

ՎԱՐԴ. Քսան մանէթ... Ֆի՛. գնա ու քսան մանէթով բան առ:

ԱՆ. Բաս ի՛նչքան էիր ուզում: Արշինը տասը մանէթանոց կտոր պիտի առնէք:

ՎԱՐԴ. Օ՛հ, ի՛նչ ժլատն է մեր Տիգրանը... դողում է փողի վրայ, դողում է... Մամսոնը էլի լաւ է...

ԱՆ. Աղջի՛, ախպերքդ խազնի՛ վրայ են նստած, որ էդպէս մեծ մեծ խօսում ես: Դու մի հաշիւել ես, թէ տարեկան ինչքան փող է գնում հէնց մենակ ձեր երկուսիդ շորերի վրայ:

ՎԱՐԴ. Մեծ բան է մի քանի հարիւր մանէթը:

ԱՆ. Էդ փողը ախպերքդ էսպէս են դատում, Է: (Յոյց է տալիս, որ քրտինք է սրբում): Քեզ համար էդ ճշինչ:

ՎԱՐԴ. Էլ ի՛նչ եղբայրներ են, եթէ իրանց քոյրերի հա՛մար պիտի խնայեն...

ԱՆ. Վա՛յ քու խելքին, Վարդուշ... Սկի բան չես հասկա՜նում... Ո՛նց որ մի միամիտ երեխայ:

ՎԱՐԴ. Շատ լաւ էլ հասկանում եմ:

ԱՆ. Դու կարծում ես, ախպերքդ պարտակմն են, հմ, որ մինչև վերջը ձեր հոգսը քաշեն:

ՎԱՐԴ. Իհարկէ, պարտական են:

ԱՆ. Դու որ յիմար չլինես, էդ խօսքը կ'աւելս:

ՎԱՐԴ. Մայրիկ, ի սէր Աստուծոյ, բաւական է: Ձեմ իմանում ինչ է պատահել քեզ: Մի քանի մանէթ փող էք տալիս, մեր քթածակերիցը քիչ է մնում հանէք: Ձէք կամենում, մի տուէք: Խնդրող չկայ:

ԱՆ. Ա՛ռ, սու: Խելքիդ աղ անեմ:

ՎԱՐԴ. Սա հերիք չէ: Շատ կը պակսի:

ԱՆ. Էլի է տալու, աղջի: Դեռ դնացէք առաջ կտորներն առէք... Ա՛յ, ես Հրանտյան էլ կ'ասեմ, միասին գնացէք: (Մօտենալով դրանք): Հրանտյան, էստեղ արի:

(Մօտենում է Հրանտյանը)

Տ Ե Ս Ի Լ 6.

Աննա, Հրանտյան Վարդանուշ:

ԱՆ. Տիգրանը փող տուեց, որ ձեզ համար շորեւ կարել տաք: Պատրաստուեցէք, որ գնաք:

ՀՐ. Ես չեմ գնալու: Թող Վարդուշը մենակ գնայ:

ԱՆ. Ինչո՛ւ:

ՀՐ. Այնպէս: Ձեմ կամենում:

ՎԱՐԴ. (Ծաղրելով) Ձեմ կամենում:

ՀՐ. (Խէթ նայում է քրոջը):

ԱՆ. Դէհ արի ու հաւատա՛ւ: Աղջկայ ձեռը փող տաս, որ գնա իր համար լաւ շորեր առնի. նա կանգնի, թէ չէ՛մ կամենում:

ՎԱՐԴ. Ինձանից էլ շատ է ուզում:

ՀՐ. Ուրիշներին քո արշինով մի չափիր:

ՎԱՐԴ. Քեզ հետ խօսող չկայ:

ԱՆ. Շատ հարկաւոր է, թէ չես առնի: Կարծում է աղաչանք պիտի անենք:

ՀՐ. Ես այդպիսի բան չեմ կարծում: (Կամենում է հեռանալ):

ԱՆ. (Պահում է նրան) Աղջի, ինչո՛ւ ես էդպէս ծռուել: Ի՞նչ է պատահել, որ երէկուանից դէսը սևարտուել ես էնքան, որ հետդ խօսել չի լինում:

ՀՐ. Ինձանից էլ լաւ գիտես, թէ ինչ է պատահել:

ԱՆ. Մի լաւ տեղից քեզ ուզող կար, ես էլ տարայ քեզ ցոյց տուի: Սա ի՞նչ մի վատ բան է, որ գլխիս կրակ ես թափում:

ՀՐ. Երևի, վատ բան է, որ ինձ զայրացնում է:

ԱՆ. Լաւ, թ'նչդ պակսեց: Ձառդ վեր եկաւ:

ՀՐ. Ձառս վեր չեկաւ, բայց ես գետինը մտայ ամօթից այնքան հիւրերի առաջ:

ԱՆ. Խ'նչ ամաչելու բան կար, որ...

ՀՐ. Դուք ինձ հաւատացնում էք, թէ բարեկամի մօտ հիւր ենք գնում, այն ինչ խաբելով տանում էք ինձ և, ինչպէս ապրանք, ինչպէս մի ծախու ձի, ցոյց էք տալիս, այն էլ ռւմ—մի տգէտ և ապուշ մարդու:

ԱՆ. Ձէ'նդ: Ապուշը հէնց դու ես, որ էն պատուական մարդուն չես հաւանում:

ՀՐ. Պատուական մարդ... Հն-հն-հն... էլ պակասութիւն չունի... Ո'սկի է, հսկի...

ԱՆ. Բաս թ'նչ: Բեզ լայեզ չէ:

ՎԱՐԴ. Ես զարմանում եմ... Խ'նչ պակաս մարդ է որ...

ՀՐ. Այո: Այդքան հաւանում ես... Ուրեմն ինքդ առ ես քեզ նրան ուրախութեամբ զիջանում եմ:

ՎԱՐԴ. Նա քեզ է ուզում, ոչ թէ ինձ:

ԱՆ. Աւելի լաւ կ'անես, փառք տաս Աստծուն, որ վերջապէս բախտդ բաց արեց, ոչ թէ...

ՀՐ. Ի՞նչ բախտը... (Ծիծաղելով հեռանում է):

ՎԱՐԴ. Մայրիկ, Ձաքօն, Ձաքօն եկաւ: (Գնում է: Մտնում է Ձաքօն):

Տ Ե Ս Ի Լ Դ.

Աննա, Ձաքօ:

ՁԱՔՕ. Բարով, քեռակին:

ԱՆ. Բարով եկար, Ձաքօ: Տիգրանին չտեսար:

ՁԱՔՕ. Չեմ տեսել:

ԱՆ. Նա քեզ մօտ գնաց:

ՁԱՔՕ. Ես փեսացուի մօտիցն եմ դալիս:

ԱՆ. Փեսացուի... Հը', թ'նչ բարի համբաւ:

ՁԱՔՕ. Բարի համբաւ որ չլինի, Ձաքօն թ'նչ է շինում էստեղ:

ԱՆ. Նստի՛ր, Ձաքօ, համեցէք, բեղարած կը լինես:

ՁԱՔՕ. (Նստում է) Էս ծերութիւնն էլ մի բան չի եղել, քեռակին: Մարդ շատ շուտ դադրում է:

ԱՆ. Ես էլ հէնց քո օրին եմ, Ձաքօ:

ՁԱՔՕ. Է'հ, յետոյ, քեռակին, մի ասած տեսնեմ, թ'նչ է քո խօստանում ինձ, եթէ էս բանը դրստեմ:

Ան. Թող մի գլուխ դայ բանը, Զաքո, աղիդ որդոցս արևը գիտենայ, քեզ էնպէս լիացնենք, որ...

ԶԱՔՕ. Ինչ մնում է բանը գլուխ գալուն, քեռակին, բանը գլուխ եկած վերջացած համարի:

Ան. Աղջկան հաւանք է:

ԶԱՔՕ. Հաւանել է, թէ խօսք է: Նրա խելքը, նրա վարուեցողութիւնը, նրա ճարտար խօսելը, ճշմարիտ եմ ասում, քեռակին, փեսացուին հիացրել են: Գիտե՞ս ինչ էր ասում: Եթէ բոլոր կարողութիւնն, ասում էր, էդ աղջկան հալալ է:

Ան. Հէնց էդպէս էլ ասաց:

ԶԱՔՕ. Իսկ և իսկ նրա խօսքերն եմ կրկնում:

Ան. Փառք Ստեղծողին: Աստուած քեզ բարի տայ, Զաքո, որդոցդ առաջը բերի:

ԶԱՔՕ. Ձէ, աղջկադ բախտը լաւ բանեց:

Ան. Շնորհակալ եմ: Էս քո հունարն է, Զաքո:

ԶԱՔՕ. Ինձ Զաքո կ'ասեն: Իմ ձեռքով կարգուածը բախտաւոր կը լինի: Սաղ քաղաքն էլ գիտէ, որ Զաքօի ոտը թեթեւ է:

Ան. Ես միայն մի բանից եմ վախենում:

ԶԱՔՕ. Ի՞նչ բանից:

Ան. Զաքօ, յանկարծ չվերկենայ փեսացուն ու փողի անուն տայ:

ԶԱՔՕ. Մտքովդ էլ չանց կացնես:

Ան. Ասենք, աղջկայ վրայ լաւ բաժինք կը տանք...

ԶԱՔՕ. Էդ էլ ձեր դիտնալու բանն է: Բաժինք կը տաք, ձեր աղջկան կը տաք, չէք տայ, փեսացուն այնուհիմ էլ չի գցի: Էդ կողմից միամիտ կացէք: Նա ձեզանից ուրիշ ակնկալութիւն չունի: Լաւն էն է վճռենք, թէ երբ, ո՞ր օրը փեսացուն գայ նշանը բերի:

Ան. Որդիքս էլ տանը չեն, առաջ մի խորհուրդ անենք, յետոյ:

ԶԱՔՕ. Վնաս չունի, խորհուրդ արէք: Միայն մի բան եմ խնդրում, քեռակին, ինչ որ վճռելու լինէք, ինձ շուտ իմաց արէք, որ ես էլ փեսացուին յայտնեմ:

Ան. Ձեռք ուշացնի, Զաքօ: Էսօր և եթէ:

ԶԱՔՕ. Շատ բարի: Հիմա ես գնամ: Մառայութիւն:

Ան. Գնաս բարով: Խէրով լինի ոտդ:

(Զաքօն գնում է: Մտնում է Վարդուշը դրսի զգեստով:)

Տ Ե Ս Ի Լ 8.

Աննա, Վարդուշ:

ՎԱՐԴ. Մայրիկ, ես գնացի:

ԱՆ. Բա՛ս Հրանոյշը:

ՎԱՐԴ. Նա չի գալիս:

ԱՆ. Դիտի վրայ կը գայ: Ձի գալիս: Հրանոյշ:

Հրանոյշի ծայնը. (միւս սենեակից): Հրանոյշին հանդիստ
թողէք:ՎԱՐԴ. Տեսմը: Դու նրան նոր ես ճանաչում: Նա իր թը-
քածը չի լիզի: Ասաց «չեմ գալու»—վերջացաւ:ԱՆ. Ձի գալիս, թող չգայ: Դու էլ գնա քեզ համար մի
էն տեսակ հիւանդի կտոր առ, որ տեսնի—աչքը դուս գայ:

ՎԱՐԴ. Իհարկէ, հէնց այդպէս էլ պիտի անեմ:

(Գնում է: Մտնում է Տիգրանը):

Տ Ե Ս Ի Լ 9.

Տիգրան, Աննա:

ԱՆ. Ձուր տեղը գնացիր, Տիգրան: Ջաքօն քիչ առաջ էս-
տեղ էր:

ՏԻԳ. Հը, ի՞նչ էր ասում:

ԱՆ. Փեսացուն, ասում է, շատ հաւանել է Հրանոյշին,
խելը գնացել է:

ՏԻԳ. Նշանը երբ է տալիս:

ԱՆ. Էդ մենք պիտի վճռենք:

ՏԻԳ. Ես կարծում եմ, հէնց այսօր կամ վաղն և եթ կա-
րելի էր: Քանի շուտ, այնքան լաւ:ԱՆ. Բա՛ս փեսացուի մասին հաստատ տեղեկութիւններ
չհաւաքե՞նք, յետոյ:

ՏԻԳ. Ի՞նչ տեղեկութիւններ ես ուզում:

ԱՆ. Ով գիտէ, է, հազար ու մի բաներ են ասում:

ՏԻԳ. Օրինակ:

ԱՆ. Լսեցի, որ իբր թէ պարտքեր շատ ունի:

ՏԻԳ. Բայց որ պարտքերի դիմաց հարիւր հազարի կայ-
քեր ունի, այդ չէ՞ս լսել:ԱՆ. Յետոյ, իբր թէ մի ժամանակ կտոր է ընկել ու
բանտումը նստել...

ՏԻԳ. Բան ասաց... Հիմա բանտումը չէ՞. Փառք Աստծու։
ԱՆ. Մէկ էլ թէ մաքուր ճանապարհով չի հարստացել ու
շատ խեղճերի է զրկել...

ՏԻԳ. Դէ հերիք է դա, մայրիկ։ Այնպէս խամ խամ խո-
սում է, կարծես աշխարհից բեխարար լինի։ Իբր թէ քո որ-
դիքը շատ մաքուր ճանապարհով են մի երկու շահի ձեռքները
զցել։ Բաս ինչ է։ Մեռնեմ ես դրանց մաքուր ջանին... Չորս-
կողմդ խաբէութիւն է, մայրիկ. թի՛նչ ես ասում։

ԱՆ. Ինչպէս կ'ուզես, որդիս։ Ուզում ես, հէնց վաղն ե
եթ ասենք նշանը բերի։

ՏԻԳ. Իհարկէ, էլ թի՛նչի համար ենք յետաձգում։

ԱՆ. Բոլորը եօլա կը դնայ, Հրանոյշն է մի քիչ չեմ ու
չում անում։

ՏԻԳ. Չեմ ու չում անում։ Ապա թող մի համարձակուի...
Հազիւ է բախտը բերել...

ԱՆ. Կանչեմ դայ։

ՏԻԳ. Թո՛ղ դայ, տեսնենք։ (Աննան գնում է։)

Տ Ե Ս Ի Լ 10.

Տիգրան (Մենակ).

Չէ, պէտք է վերջացնել։ Նրա խելքովն եմ ընկնելու, թի՛նչ
է։ Նա թի՛նչ իրաւունք, ինչ ձայն ունի այս տանը։ Չեմ-չում է
անում։ Ապա թող համարձակուի մի ինձ մօտ էլ չեմ-չում անել...

(Մտնում է Աննան, նրա ետեւից Հրանոյշը լուրջ եւ դժգոհ։)

Տ Ե Ս Ի Լ 11.

Տիգրան, Աննա, Հրանոյշ.

ԱՆ. Արի էստեղ, մեզ մօտ նստի՛ր-

ՀՐ. (Կարծես ակամայ եւ դանդաղ առաջ է գալիս եւ նստում նը-
րանցից քիչ հեռու։)

ԱՆ. Գիտես ի՛նչ կայ, Հրանոյշ։ Երեկուայ տեսածդ մար-
դը, բանից երևում է, քեզ շատ հաւանել է. էսօր էլ մարդ է
զրկել մեզ մօտ ու քեզ ուզում է։

ՀՐ. Ուզում է, դուք էլ տուէք։

ԱՆ. Հէնց էդպէս էլ վճռել ենք։

ՀՐ. Այո, արդէ՛ն։ Ի՛նչ շուտ։

ԱՆ. Տես, Հրանոյշ, էլ չեմ-չում չանես, հա, թէ չէ, Աս-

ստուած է վկայ, էստեղ է հասել, բանդ վատ կը լինի: Մեր փեսացուն...

ՀՐ. (Քրքջիւլ) Մեր փեսացուն... (Դարձեալ քրքիջ):

ՏԻԳ. Հրանսյշ, զգոյշ կաց, որ այդ ծիծաղը լացի չփոխուի: Մենք այստեղ լուրջ գործի մասին ենք խօսում, դու բանը ծաղրի՞ս ես գցում: Մեր մտածմունքը, մեր հոգսը քո բախտաւորութիւնն է, իսկ դու կարծում ես հետդ կատակ ենք անում:

ՀՐ. Ես ձեզ վրայ զարմանում եմ:

ՏԻԲ. Ի՞նչ զարմանալու բան կայ այստեղ:

ՀՐ. Չգիտեմ, ինձ ինչի տեղ էք դնում:

ԱՆ. Ախր ի՞նչ պակասութիւն ունի էն մարդը, որ էդպէս բարձրից ես խօսում: Մի քիչ տարիքով է, էդ չէ մենակ: Էլ ուրիշ ի՞նչ պակասութիւն ունի, թէ գիտես, ասա: Շէնք ու շնորհք ասես, ունի, ինքը բոյ ու բուսածով, կարգին տղամարդ...

ՏԻԳ. Մայրիկ, ի՞նչ ես դատարկ բաների ետեից ընկել: Գլխաւորն այն է, որ փող կայ ձեռքին, փող, հարստութիւն...

ԱՆ. Ես էլ հէնց դրան էի գալիս: Ի հարկէ, ամենից գըլխաւորը փողն է: Փողը որ կայ, ամեն բան կայ:

ՀՐ. Դուք իզուր էք միասին աշխատում ինձ համոզել:

ՏԻԳ. Ի՞նչ է ասում...

ՀՐ. Միթէ չէք տեսնում, որ իմ և նրա մէջ ոչ մի ընդհանուր բան չկայ և չէ կարող լինել: Ե՞ս ով և նա ով: Մենք օտար ենք միմեանց:

ԱՆ. Լսում ես, Տիգրան:

ՏԻԳ. Հըմ... Յետոյ:

ՀՐ. Մի կողմ թողնենք նրա արտաքինը... որ վերին աստիճանի հակակրեւի է, եթէ չասեմ աւելին: Բայց գոնէ մարդու պէս կարողանայ երկու խօսք կապել իրար հետ—անա այդքան զուրկ է նա մարդկային արժանաւորութիւնից: Երբ նա սկսում էր խօսել, ես հազիւ էի կարողանում պահել ծիծաղս:

ՏԻԳ. Յետոյ... Էլ ի՞նչ ունիս ասելու:

ՀՐ. Շատ բան: Բայց ի՞նչ հարկաւոր է ասել: Բաւական է և այս, որ ես (շեշտելով) այդ մարդուն ոչ միայն չեմ սիրում, երեսը տեսնել չեմ կարող:

ՏԻԳ. Հա-մ:

ՀՐ. Այո, ես նրան արհամարհում եմ:

ՏԻԳ. Հիմա—կարելի է: Բայց յետոյ—կը սիրես:

ՀՐ. Ո՛չ մի ժամանակ:

ՏԻԳ. Իմ արեւը, քո արեւը—կը սիրես:

ՀՐ. Երբէք:

ՏԻԳ. Ես քեզ ասում եմ, կը սիրես, որովհետեւ մէջ-տեղ փող է զընգում, փող...

ԱՆ. Բաս դու չեմ լսել, որ ասում են. «Շատ մի սիրիր, ատել կայ, շատ մի ատիր, սիրել կայ»: (կտրւում է լուծիւն):

ՏԻԳ. Հապա ի՞նչպէս անենք, մերժե՞նք այն մարդուն: (կրկին լուծիւն, Տիգրանը սկսում է յուզուել) Ես քեզ բան եմ հարց-նում:

ԱՆ. Աղջիկ, ինչո՞ւ ես պապանձուել...

ՏԻԳ. (Ձեռքը խփելով սեղանին.) Մի բան ասա, վերջապէս:

ՀՐ. Տէ՛ր-Աստուած, քանի անգամ ասեմ: Մի՞թէ պարզ չէ: Իհարկէ, մերժել:

ՏԻԳ. Մերժել... Ի՞նչ հեշտ վճռեցիր:

ԱՆ. Էս աղջկան մի հարցնող լինի, թէ դժւ ով ես, դժւ... Էնպէս է խօսում, կարծես շահագրէի թողը լինը: Էն մարդը, ուրիշ բան չէ, գոնէ ձեռին մի կարողութիւն ունի, մարդամէջ մի անուն ունի, բաս դու ի՞նչ ունես, որ էդպէս հպարտացել, հայիլ-մայիլ ես եղել վրադ... Փող ու բաժինքսի՞նք ես պար-ծենում, տեսնենք, թէ մի ուրիշ առաւելութեամբ, որ քիթդ էդքան վեր ես քաշել... Փառք Աստծու, մի հրեշտակի գեղեց-կութիւն էլ չունես, որ ասեմ, հա, դրանով ես պարծենամ:

ՀՐ. Ես ոչնչով չեմ կամենում պարծենալ:

ՏԻԳ. Ձէ, Հրանդ, չէ: Դու շատ թեթեւ աչքով ես նայում հարցի վրայ: Խօսքը քո ամբողջ ապագային է վերաբերում: Ձկարծես, որ այնքան էլ հեշտ բան է հիմիկուայ ժամանակում անփող աղջկան մարդու տալը... Եթէ հեշտ լինէր, դու վա-ղուց կարգուած կը լինէիր: Այն ինչ՝ ժամանակդ բաւական անց է կացել: Այժմ լաւ դէպք է ներկայացել: Հարուստ տե-ղից քեզ ուզող կայ: Եթէ ձեռքից տաս, իմացիր, որ բանդ պրծաւ: Այնուհետեւ նստիր ու սպասիր, թէ մի ուրիշ ուզող դուրս կը գայ:

ՀՐ. Շատ էլ չեմ ցաւի...

ԱՆ. Սրա ընկերները հիմի բոլորն էլ իրանց գլխի ճարը տեսել են: Ամեն մէկը մի օջախի տէր է դառել, ջուխտ-ջուխտ երեխաների մայրութիւն է անում, տուն ու տեղը կարգին սարքած՝ ինքն էլ մէջտեղ առօք փառօք բազմել է, ու ոչ ոք նրանց չի ասում, թէ աչքիդ վերեւ յօնք կայ... Վա՛յ ինձ, վա՛յ ինձ. մենակ սա է մնացել էսպէս ձեռքը ծոցումը, հօրանց տա-նը նստած:

ՀՐ. (մի կողմ) Օ՛հ, միշտ և միշտ նախատի՛նք...

ՏԻԳ. Հրանդ, դու արի՛ փեշիդ քարը վեր ածա՛ ու մեզ

լսիր: Ինչքան չլինի, մենք քեզանից աւելի շատ ենք ապրած, աշխարհիս չարն ու բարին քեզանից աւելի լաւ ենք հասկանում: Քո մեծ սխալը նրա մէջ է, որ դու կարծում ես, թէ առանց փողի սէր կը լինի:

ՀՐ. Ա՛խ, Աստուած... Ինձ ոչինչ չէ հարկաւոր, ոչ փող, ոչ սէր. ինձ միայն հանգիստ թողէք, ես ձեզանից միայն հանգիստ եմ խնդրում: Վերջապէս... ես չեմ կամենում մարդու գնալ:

ԱՆ. Ո՞ւր թէ չեմ կամենում մարդու գնալ...

ՏԻՓ. Դա էն տեսակ բան է, որ քո կամքին թողնենք:

ԱՆ. Քանի քաղցր ենք խօսում հետը, էնքան ոտը առաջ է դնում:

ՏԻՓ. (Յուզամաստը խփելով սեղանին) Հրանոյշ, ես ասում եմ, բանը համաձայնութեամբ վերջանայ, թէ չէ...

ՀՐ. Թէ չէ—բռնութեամբ կը վերջանայ:

ՏԻՓ. Ես քեզ խորհուրդ եմ տալիս, որ ընդունես:

ՀՐ. Շնորհակալ եմ խորհրդիդ համար: Բայց... Ձեմ կարող:

ՏԻՓ. Իսկ երբ մենք պահանջում ենք:

ՀՐ. Երբէք:

ԱՆ. Է՞նքան էլ ինքնատած:

ՏԻՓ. Լաւ իմացիր, Հրանոյշ, որ դու այս տան մէջ ոչ ձայն ունիս, ոչ իրաւունք և ոչ սեփական կամք: Ինչպէս կը կարգադրեն մայրդ և եղբայրներդ, այնպէս էլ կ'անես: Դու պարտաւոր ես հնազանդուել մեր կամքին! (Գնում է: Մտնում է Սամսոնը՝ կոկ հագնուած, հրեւը մտքուր ածիլած և թխերը սրած դէպի այտերը)

Տ Ե Ս Ի Լ 12.

Աննա, Սամսոն, Հրանոյշ:

ՀՐ. Սամսոն, ես քեզ եմ դիմում, ի սէր Աստծոյ, պաշտպանիր ինձ... Սրանք ինձ կ'ամենում են ստիպել, որ ես համաձայնեմ ընդունել... այն... այն... մարդու առաջարկութիւնը...

ԱՆ. Տես կարող ես, արտասուք թափի՛ր... Արտասուքիդ նայող չկայ:

ՍԱՄՍ. Հրանոյշ, մի՞թէ նա այնքան վատ է, որ դու...

ՀՐ. Այո՛, ես նրան երբէք չեմ կարող սիրել:

ՍԱՄՍ. Բայց դու պատճառ չունիս չսիրելու:

ՀՐ. Ես նրանից—խորշում եմ:

ՍԱՄՍ. Հիմք չունիս խորշելու:

ՀՐ. Սամսոն, ես զգուշ եմ նրանից, հասկանալով ես դու
այս խօսքը:

ՍԱՄՍ. Իզո՛ւր, իզո՛ւր:

ՀՐ. Ես նրա հետ չեմ կարող մի օր ապրել:

ՍԱՄՍ. Շատ լաւ էլ կարող ես, փառաւոր կերպով:

ՀՐ. Ա՛խ, Աստուած, սրանց խօսքը մէկ է երևում: Ես բո-
լորովին մենակ եմ և անպաշտպան...

ՍԱՄՍ. Հրանոյշ, դու զուր ես հակառակում...

ՀՐ. Սամսոն, ուրեմն դժւ էլ սրանց հետ ես... բոլորդ
էլ իմ գէժ...

ՍԱՄՍ. Այո, որովհետեւ մենք բոլորս էլ քո բարին ենք
ցանկանում: (Գնում է):

ԱՆ. Կերպրո Յոյսդ Սամսոնի՞ վրայ էր: Դէ հիմի նստի՛ր
ու խելքդ գլուխդ հաւաքի՛ր: (Գնում է: Հրանոյշը մնում է մենակ):

Տ Ե Ս Ի Լ 13.

Հրանոյշ (մենակ)

Օ՛հ, այս ի՜նչ կրակի մէջ ընկայ ես—Մինչև երբ ես ստի-
պուած պիտի լինեմ մաքառել սրանց հետ անձնական երջան-
կութեանս համար: Բայց ի՜նչ եմ ասում: Միթէ միայն անձ-
նական երջանկութեան... Ամեն մի քայլիդ, ամեն մի շար-
ժուածքիդ, ամեն մի խօսքիդ համար պատասխան և հաշիւ
պէտք է տաս սրանց... «Դու կամք չունիս», ասում եմ ինձ,
«մեր կամքը օրէնք է քեզ համար: Այսպէս արա՛, քանի որ
մենք այսպէս ենք կամենում: Սիրի՛ր, ում որ մենք կ'ստենք,
մենք այդ պահանջում ենք քեզանից»... Ի՜նչ դառը վիճակ—
մնալ յաւիտեան սրանց ձեռին գերի, ձեռ ու ոտդ կաշկան-
դուած, առանց իրաւունքի, առանց հետեւելու սեփական հա-
կումներիդ... Բարի Աստուած, ցո՛յց տուր ինձ մի ելք, ցո՛յց
տուր ինձ իմ փրկութեան ճանապարհը: (Վերջին խօսքերը նա
արտասանում է աղօթող կոյսի դիրքով):

Վ Ա Ր Ա Գ Ո Յ Ր

ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԻՒՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

Բեմը ներկայացնում է նոյն տեսարանը, ինչ որ առաջին գործողութեան մէջ: Ժամանակը—հետեւի օրը, իրիկնադէմ: Վարագոյրը բարձրանալիս՝ Աննան նոր մոմեր է դնում մոմակաշերտի մէջ:

Տ Ե Ս Ի Լ 1.

Աննա (մենակ)

Էն գետինը մտած Ալէքսանն էլ չեկաւ, որ սամավարը սրբէր վերջացնէր: Բողազս պատռուեց, էնքան գոռացի: Առաւօտուանից է ասում եմ անիրաւին. այ տղայ սամավարը սըրբիր, այ տղայ, իրուկունը ժամանակ չես ունենալ... Էնքան պահեց սատկածը, որ օրը տուեց մութն առաւ: Հիմի երբ պիտի սըբի, երբ գցի: (Մտնում է Ալեքսանը՝ ձեռքին մի զամբիւղ, որ լիքն է մրգեղէնով):

Տ Ե Ս Ի Լ 2.

Աննա. Ալեքսան.

ԱՆ. Ա՛յ, տղայ, էս հար ես կորել, որ տուն չես գալիս: Ոտդ կոտորուել՝ ճամբիւն էիր ֆնացել: Օրը մթնեց, սամավարն էլ երբ պիտի սըբես:

ԱԼ. Ա՛յ խանում...

ԱՆ. Ը՛հ, ցաւ տամ քեզ...

ԱԼ. Ի՞նչ անեմ, այ խանում, բոլորդ էլ վազացնում էք: Մարդու գլխին խեղք էք թողնում որ... Մէկը էստեղից է ձէն տ սլիս, մէկն էստեղից: Մա էս է պահանջում, նա էն, Դանակ-չանգալն էի ուզում սըբել, Սամսոն աղան եկաւ վրես գոռաց, «Տօ, մուշկերիկ, լուացարանը դադարկ է, խի՛ չես ջուր ածում»: Գնացի, որ ջուր բերեմ, աղջիկ պարոնն է բղաւում. «Անպիտան, կոշիկներս երբ պէտք է սըբես»: Մարդ գլուխ կը կորցնի էստեղ: Չես իմանում, որն անես, որը թողնես: Եւ քանի՛ կտոր լինեմ, խանում, ես հազմը ձեռք ունիմ:

ԱՆ. Լաւ, լաւ, հասկացանք. բաւական է:

ԱԼ. Քիչ առաջ էլ դեղն առայ՝ սահմավարը սըբեմ,

Տիրորան աղան գլխիս կանգնեց. «Այ տղայ, զամբիւղը վեր առ բազար գնանք»։ Ասի, աղա, ձեռիս բան կայ, թող վերջացնեմ, յետոյ։ Ու նա էլ տարաւ բերաւ. «Հայվան, ինչ որ քեզ հրամայում եմ, էն արան»։ Աստուած վկայ, խանութ, էնքան աւանակ, հայվան էք ասել, որ դրուստ հայվան եմ դառել»։

Ան. էլի սկսեց ճաճանակի պէս, վերջ չկայ։ Գնա, գնա։

Ալ. Սրանք ուր տանեմ, խանութ։

Ան. Տնոր բուֆետը, ես էլ դալիս եմ։ Բաս աղան ուր մնաց։

Ալ. Կանդիտերի մօտ մտաւ. դալետ պիտի առնէր։

Ան. Դէ տնոր, տնոր։ Զամբիւղն էդպէս կը դնես բուֆետի մօտ, ձեռ չես տայ։ Ես կը գամ կը տեղաւորեմ։

Ալ. (Գնում է գուլիը Յափահարիւղ) բահ-բահ-բահ... Մարդ եմ ասում, որ սրանց ուշուհներին դիմանայ։ (Տեսնելով, որ տիկնոջ երեսն այն կողմն է) Այ, ես էլ էսպէս կ'անեմ։ (Զամբիւղի միջից մի ինչ որ բան է վերցնում զոլով բերանը եւ ծամելով հեռանում։ Մտնում է Արամեանը։)

Տ Ե Ս Ի Լ 3.

Աննա. Արամեան.

Ան. (մի կողմ) Ի՞նչ անժամանակ...

ԱՐ. Տիկին, բարե՛ ձեզ, ես եկայ ձեր պատասխանն իմանալու։

Ան. Ես ձեզ չէի՞ ասում, որ որդիքս...

ԱՐ. Դուք խօսեցի՞ք նրանց հետ։

Ան. Ինչպէս չէ։ Բայց երկուսն էլ դէմ են։

ԱՐ. Երկուսն էլ դէմ։ Միթէ, ճշմարիտ, բեմը ձեր աչքում այնքան անարդուած է, որ տնպատուութիւն էք համարում ձեզ համար, որ ձեր աղջիկը ոտ դնի նրա վրայ։

Ան. Բանը էդ չէ, պարոն։ Ուրիշ պատճառ կայ։

ԱՐ. Կարելի՞ է արդեօք իմանալ պատճառը, եթէ միայն դա դադարեց չէ։

Ան. Միթէ ոչինչ չէք լսել։

ԱՐ. Ո՛չ, ո՛ւմ մասին։

Ան. Էսօր Հրանդշի նշանդրէքն է։

ԱՐ. Ի՞նչ էք ասում, տիկին։ Ես ոչինչ չեմ իմացել։

Ան. Շնորհակալ եմ։

ԱՐ. Բայց միթէ նշանդրէքը կարող է խանդարել, որ նա...

ԱՆ. Նշանուած աղջիկը... Թատրոնումը խաղաց... դա սկիւ լսուած բան է... Դա հօ անուէնը գետնով տալ է նշանակում... էդ էր պակաս... Ձէ, չէ, չէ. բերան չբանաք դրա մասին...

ԱՐ. Ուրեմն ես միանգամայն յոյսս կտրեմ:

ԱՆ. Միանգամայն... Մեր խօսքը խօսք է—է՛հ, ինձ ներողութիւն կ'անէք, պատրաստութեան մէջ ենք, գլուխս խառը, ժամանակ չկայ... (Գնում է):

ԱՐ. Հրանոյշը նշանուում է... Ա՛յ քեզ նորութիւն: Է՛հ, ուրեմ ես այստեղ աւելորդ եմ: (Կամենում է՝ զնալ, Այդ բողբոջին մոտնում է Հրանոյշը և կանչում նրա ետեւից. «Պարոն Արամեան»: Արամեանը դրան մօտից հտ է դառնում ուրախ):

Տ Ե Ս Ի Լ 4.

Հրանոյշ, Արամեան.

ԱՐ. Ա՛, օրիորդ Հրանոյշը:

ՀՐ. Բարեւ ձեզ:

ԱՐ. Ծնորհաւորում եմ: Դուք արդէն նշանուում էք:

ՀՐ. Ո՛չ. այդպիսի բան չկայ:

ԱՐ. Այս բողբոջին ձեր մայրն ասաց: Իբր թէ մինչև անգամ այս երեկոյ նշանդրէք է... Սնալէս շտապում էր, այնպէս գլուխը խառն էր, որ ես չկարողացայ մի երկու բերան խօսք խօսել հետը:

ՀՐ. Այո, բայց... Թողնենք այս... Ես եկայ իսկապէս ներողութիւն խնդրելու ձեզանից, որ ձեր առաջարկած դերը չեմ կարող վերցնել:

ԱՐ. Ես շատ ցաւում եմ, օրիորդ: Ինձ թւում է, որ եթէ ես կիւն լինէի, ձեզանից աւելի քաջ կը լինէի:

ՀՐ. Այո, այդպէս ասում էք, որովհետեւ տղամարդ էք: Դժբախտաբար, մեզ՝ կանանցս թոյլ չեն տալիս մեր սեփական կամքն ունենալ: Մենք հնարաւորութիւն չունինք մեր վիճակը տնօրինելու ըստ մեր ցանկութեան: Մենք հլու հնազանդ ենք մեր խնամակալներին, միեւնոյն է, թէ ովքեր են այդ խնամակալները. ծնող, եղբայր, ամուսին թէ սկեսուր... Այո, գերինք ենք մենք, խեղճ կանայքս, յաւիտենական գերինք:

ԱՐ. Օրիորդ, թող այդ ասեն նրանք, որոնց միտքը կաշկանդուած է նախապաշարմունքով, որոնց կարծիքով կիւր ա-

աւնց տղամարդու մի հատ քայլ անել չէ կարող կեանքում,
բայց դուք—ձեր գիտակցութեամբ հանդերձ...

ՀՐ. Ի՞նչ կարող եմ անել ես իմ գիտակցութեամբ հան-
դերձ, ես՝ մի թոյլ և անօգնական արարածս... Բաւական է մի
չնչին անհնազանդութիւն—և իմ վերջին կապն իմ ընտանիքի
հետ արդէն խզուած է... Իմ դէմ կը զինուեն մայրս, եղբայրս,
աղջականներս և ծանօթներս... Եւ այն ժամանակ արի դուրս
եկ դրանց խօսքի տակից... Ես ուր գնամ այն ժամանակ, ում
պաշտպանութեան դիմեմ...

ԱՐ. Շատ ափսոս, օրիորդ, որ դուք մերժում էք: Ես՝
ճիշտն ասած, մեծ յոյս էի դրել ձեզ վրայ:

ՀՐ. Իսկ ես ինչպէս եմ ափսոսում, եթէ իմանաք... Ա՛խ,
թատրոն—դա իմ իդէալն է: Երեակայում եմ, թէ ինչ մեծ
հաճոյք է դերասանի համար (աւելի եւ աւելի ողիւորուելով) հարիւ-
րաւոր հանդիսականների առաջ երևալ բեմի վրայ, զգալ, որ
այդ ըողպէին ամենքն հիացած նայում են իրան, հետևում են
ամեն մի շարժումներին, ամեն մի խօսքին... Ամբողջ թատրո-
նը՝ կարծես մի հոգի և շունչ դարձած՝ համակուած է քո զգաց-
մունքով, դիւթական ուժով կարող ես իշխել ամենքի վրայ—
ճիծաղեցնել, լացացնել և ոգևորել:

ԱՐ. Այո, օրիորդ, դերասանի փառքը նախանձելի է, ո-
րովհետեւ նա աղմկալից է և փայլուն, թէև—շատ կարճատև:

ՀՐ. Այդ ճշմարիտ է: (Բոպէական լուծիւն):

ԱՐ. (Վեր է կենում, ժպտալով) Ուրեմն, օրիորդ, ես հետա-
նամ ձեռնուենայն:

ՀՐ. Հազար ներողութիւն եմ խնդրում:

ԱՐ. Պատիւ ունիմ: (Հրաժեշտ տալով զնում է, Հըանոյշը տը-
խուր է եւ մտածմունքի մէջ. յետոյ սկսում է):

Տ Ե Ս Ի Լ 5.

Հըանոյշ (մօնակ)

Մենք չենք կամենում—և վերջացաւ... Եւ այսպէս կամաց-
կամաց կը խլանայ, կը մեռնի իմ մէջ սէրը, ձգտումը դէպի
բեմ... Գոնէ այս մխիթարութիւնն է մնում ինձ.—կարդալ, ո-
գևորուել և երազել: (Բաց է անում գիրքը եւ արտասանում):

«Մնաք բարով, լեռներ, սիրուն արօտներ,

Դուք էլ մնաք բարով, խաղաղ հովիտներ,

Ես էլ չեմ գալու այստեղ ման գալու,

Վերջին բարեւ եկայ ձեզ տալու:

Իմ ջրած դաշտեր, իմ տնկած ծառեր,
Աճեցէք զուարթ, շատ ու շատ օրեր:
Մնաք բարով, ծմակներ, դուք պաղ աղբիւրներ,
Եւ դու, արձագանք, հովտիս անոյշ ձայն,
Որ միշտ երգերիս պատասխանում էր:
Գնում է Յովհաննան անդարձ յաւիտեան:
(Կամաց կամաց անցնում է միւս սենեակը: Ոտանաւորի կիսումը վաղ-
ղուշը՝ կանգնած դրսն մէջ՝ լսում էր նրան ծաղրական դէմրով: Երբ Հրա-
նոյշը հեռանում է, նաառաջ է դալլիս):

Տ Ե Ս Ի Լ 6.

Վարդուշ (մենակ)

(Քրքիջով) Սրան նայեցէք: Այս երեկոյ նշանդրէքն է. փո-
խանակ զուգուելու զարդարուելու, այստեղ դե-բա-սա-նու-թիւն
է անում... հա-հա-հա... (մտնում է Աննան):

Տ Ե Ս Ի Լ 7.

Աննա, Վարդուշ,

Ան. Հը՛, ի՞նչ կայ էդպէս քչքչում ես... Երանի՛ քեզ. ոչ
խիւք ունիս, ոչ դարդ:

ՎԱՐԴ. Ի՞նչ ես ուզում ինձնից, մայրիկ: Վա, ծիծաղե-
լըն էլ արգելուած է:

Ան. Գնա պատրաստուի՛ր, ժամանակ է:

ՎԱՐԴ. Ի՞նչու ինձ ես ասում, մայրիկ: Հրանոյշը պիտի
շտապի, ոչ թէ ես: Լօ ինձ չեն նշանում, այլ նրան:

Ան. Նա ի՛ր համար գլուխը քաշ հագնւում է:

ՎԱՐԴ. Ո՞վ ասաց հագնւում է: Հէնց այս րոպէիս չէ՛ր այստեղ:

Ան. Էստեղ ի՞նչ էր անում:

ՎԱՐԴ. Ի՞նչ պիտի անէր—դերասանութիւն:

Ան. Ի՞նչպէս թէ դերասանութիւն:

ՎԱՐԴ. Ա՛յ նայի՛ր. այսպէս կանգնած, գիրքը ձեռին,
բարձր ձայնով կարդում էր ու ինքն իր վրայ հիանում:

Ան. Հիմի գիրք կարդալու ժամանակ է:

ՎԱՐԴ. Հէնց բանն էլ այդ է:

Ան. (Չարացած) Ես նրան գիրք կարդալ ցոյց կը տա՞մ:
(Արագ անցնում է միւս սենեակը):

ՎԱՐԴ. Վա՛յ Հրանոյշին... (Յուզուած մտնում է Հրանոյշը,
գիրքը ձեռին). Հիմա սա ինձ չմեղադրի: (Գնում է):

Տ Ե Ս Ի Լ 7.

Հրանոյշ (մանակ)

Ես ռւր փախչեմ, ռւր կորչեմ, որ աղատուեմ այս հոգե-
հաններիցը... Մի բոպէ դադար չեն տալիս... Մաշեցի՜ն ինձ...
Այս ի՜նչ դժոխքի մէջ եմ ես...

(Արագ մտնում է Աննան՝ սաստիկ դայրացած եւ խելով գիրքը աղջկայ
ծնոթիցը՝ շարտում է օդի մէջ):

Տ Ե Ս Ի Լ 9.

Աննա, Հրանոյշ.

ԱՆ. Դէ հիմի գնա՛ ու կարդա՛...

ՀՐ. (վրդովուած) Մայրի՛կ...

ԱՆ. Հը՛, ի՜նչ կայ...

ՀՐ. Դու ինձ... յուսահատեցնում ես...

ԱՆ. Դու ես ինձ յուսահատեցնում, դո՛ւ... էս ծփին է որ
մեր գլուխը բերում ես...

ՀՐ. Մայրիկ, մեծ կին ես, աչքերդ արիւն է լցուել... Ին-
չի համար ես այդպէս բարկացած... Ես ձեզ քանի անգամ եմ
ասել. մի կանչէք այդ մարդուն, մի կանչէք...

ԱՆ. Աղջի՛, ինձ ասա՛ տեսնեմ. ինչո՞ւ ես էդպէս ներհա-
կուել:

ՀՐ. Մայրիկ, ի՜նչ ես ուզում ինձանից:

ԱՆ. Ես ուզում եմ, որ էս բոպէիս գնաս ու պատրաստուիս
փեսացուի գալուն:

ՀՐ. Ես նրա առաջ չպիտի դուրս գամ:

ԱՆ. Ուրեմն մտքումդ դրել ես մեզ խայտառակել:

ՀՐ. Ես մեղաւոր չեմ, եթէ...

ԱՆ. Աստուած սիրես, յիմար յիմար դուրս մի տա: Ու-
չինչ չեմ ուզում լսել: Գնա՛ ու պատրաստուի՛ր: Դէ, շոտ արա:
(Կամենում է ուռով տանել):

ՀՐ. Թո՛ղ ինձ, Թո՛ղ մայրիկ, Թո՛ղ, ասում եմ:

ԱՆ. Հրանոյշ, ախպէրդ կը գայ, էլ ձեռիցը չես պրծնի:

ՀՐ. Ի՜նչ պիտի անի: Հօ չի մորթելու:

ԱՆ. Կը մորթի էլ ու հոգիդ էլ կը հանի:

ՀՐ. Տէր Աստուած, զօռով էլ բան կը լինի: Ես չեմ ու-
զում այն մարդուն, մայրիկ, չեմ ուզում:

ԱՆ. Աղջի, ասենք թէ էդ մարդը մի քիչ քո սրտովը չէ, լաւ: Բաս քո խղճմտանքն ուր մնաց: Էս տանը մենակ դու ես: Ձեռն իմանում, թէ քանիսի ճանապարհն ես փակած պահել...

ՀՐ. Ե՞ս—ձեռն ճանապարհն եմ փակած պահել:

ԱՆ. Ինձանից էլ լաւ գիտես:

ՀՐ. Մայրիկ, ի սէր Աստուծոյ, պարզ խօսիր: Դու այնպիսի բան ասացիր որ... Ինչպէս թէ ես ճանապարհ եմ փակել... Օրինակ, ուր, ուր ճանապարհն եմ փակած պահել:

ԱՆ. Հէնց մէկը—ախպօրդ:

ՀՐ. Տիգրանի:

ԱՆ. Հա, հէնց մէկը Տիգրանի: Ձեր հոգսիցը ծերացաւ խեղճ որդիս: Մագերը սպիտակեցին, էնքան սպասեց ձեզ: Շուտով քառասուն տարեկան կը դառնայ, ու մինչև օրս չկարողացաւ մուրաղին հասնի, մի հալալ կողակցի արժանանայ... Բաս էս խղճմտանք է, քեզ եմ հարցնում:

ՀՐ. (Վիրաւորուած) Բայց ես ի՞նչ մեղք ունեմ այստեղ: Մի՞թէ Տիգրանը ի՞մ պատճառով է, որ չէ ամուսնանում: Դա նորութիւն է ինձ համար... Ես չգիտէի, ճշմարիտ... Շատ զարմանալի է...

ԱՆ. Լաւ, էդքան էլ միամիտ չես: Էլի Վարդուշն ասի, կը հաւատամ:

ՀՐ. Բայց ես ինչո՞վ եմ նրան խանգարում: Թող ամուսնանայ, երբ կամենում է, ուր հետ կամենում է: Ես միայն կ'ուրախանամ...

ԱՆ. Կարծում ես, ախպէրդ խազնի վրայ է նստած, որ համ տունը պահի, համ ձեզ ուտացնի, համ կնկայ ու երեսասերի դարդը քաշի...

ՀՐ. (Խորը վիրաւորուած) Ահա թէ ինչ... Ուրեմն խօսքը դրժմ մասին է... (զնալով ունելի եւ աւելի փղծկում է) ուրեմն ինչ որ անում է, իմ կերած մի կտոր հացն է անում... Դրժմ համար եմ ես ձեր աչքի փուշը դառել... (Արտասուքը սրբում է):

ԱՆ. Սամսոնն էլ էնտեղ է դէմ առել մնացել: Նրա էլ կարգուկուր ժամանակն է: Է՛հ, ասենք թէ նա մի քիչ ջահէլ է, դեռ էլի կարող է սպասել: Բայց ի՞նչ պատասխան կը տաս երկնային դատաւորի առաջ, եթէ քո պատճառով պատիկ քոյրդ էլ մնայ տանը ու անջուր ծաղկի պէս թոռմի, չորանայ... Նրա մեղքի տակիցը, ասա, տեսնեմ, կարող ես դուրս գալ:

ՀՐ. Մայրիկ, պարտական մնաս, եթէ իմ պատճառով Վարդուշին թողնես տանը և ուղողին մերժես:

ԱՆ. Յետոյ, ես կը թողնեմ, որ պատիկն իր ոտը մեծիցը առաջ դնի, մեծի անունը կոտորուի:

ՀՐ. Ի՞նչու պէտք է մեծի անունը կոտորուի: Բոլորովին
հի:

ԱՆ. Աղջի, չե՞ս ասի, թէ երեւի, մեծը մի պակասութիւն
է ունեցել, որ կողքոյն անցել են, պատիկին առաջ գցել:

ՀՐ. Խելօք ու հասկացող մայրերը երբէք այդպիսի բան
չեն անում, փոքրիկին չեն անբախտացնում մեծի պատճա-
ռով:

ԱՆ. Հէնց ամենից խելօքներն էդպէս կ'անեն: Ու յետոյ
իմանում ես, թէ ի՞նչ կը լինի նրա դրութիւնը... Վայ էս տե-
սակ աղջկան... Զոռն ընկնի, լաւ չէ, նրա պէս քանբախտը:

ՀՐ. Մայրիկ, հաւատա՛, ինձ հաժար հազար անգամ աւե-
լի լաւ է—երբէք չամուսնանալ, ծերանալ հայրենի տանը, միշտ
հարազատների շրջանում, նոյն իսկ շունչը փչել եղբայրների
ձեռքերի վրայ, այո, այո, հազար անգամ աւելի լաւ է ինձ
հաժար, քան ամբողջ կեանքը կապել մի այնպիսի արարածի
հետ, որից խորշում ես, որին երբէք չես կարող սիրել, որի
հետ, հաստատ գիտես, մի հատ ուրախ օր չես տեսնելու, այլ
դատապարտուած ես միայն կամաց կամաց հալ ու ժաշ լինել...
հապա ես մէջը չեմ, մայրիկ:

ԱՆ. Էլ ի՞նչ դարդ... Էդ էր մնացել, որ պառաւես ու
հօրանցդ տանը բայդուշ դառնաս... (մոռնում է Տիգրանը՝ ձեռին
երկու թղթէ արկղ)

Տ Ե Մ Ի Լ 10

Աննա, Տիգրան, Հրանոյշ.

ՏԻԳ. (Արկղները տալով մօրը) Մայրիկ, սրանք վերցրու-
խմորեղէն է: (նկատելով Հրանոյշին) Վահ, Հրանոյշ, դու դեռ այդ
դրութեան ես: Ի՞նչու ես սե հագել: (նայելով ժամացոյցը եւ ցոյց
տալով քրոջը) Տես, ժամը քանիսն է: Շուտով փեսացուն կը գայ,
իսկ դու...

ԱՆ. Հը՛, հիմի արարմունքդ յայտնեմ Տիգրանին:

ՀՐ. Յայտնի՛ր: Ծածուկ բան չկայ այստեղ:

ՏԻԳ. Մայրիկ, բան է պատահել:

ԱՆ. Ձէ, մի առանձին բան չի պատահել: Հրանոյշն է
էլի, մի քիչ հակառակութիւն է անում:

ՏԻԳ. Ուրեմն դու դեռ խելքի չե՞ս եկել, Հրանոյշ:

ՀՐ. Տիգրան, ես արդէն ասել եմ, հիմա էլ կրկնում եմ:
Քանի դեռ ուշ չէ, յայտնեցէք այն մարդուն որ չգայ:

ՏԻԳ. Ձը գայ:

ՀՐ. Այո, թող իզուր նեղութիւն չկրի: Միենոյն է, եթէ գայ, ես ոչ նրա առաջը պիտի դուրս գամ և ոչ նրա բերած նշանն ընդունեմ:

ՏԻԳ. Հը՛մ... Շատ լաւ... Այդպէս էլ կ'անենք... Իսկոյն (ցոյց է տալիս թէ կամենում է գնալ):

ԱՆ. Տիգրան, սրա խելքնիլն ես ընկել:

ՏԻԳ. Բաս ի՜նչ... Թողնենք հիւրերը հաւաքուին, փեսացուն գայ, և յետոյ նրանց առաջ մենք գետինը մտնենք... Ո՛չ, ես այդ չեմ կամենում... Գնան, գնան, ինչ կ'ուզես, արան: Դու ոչ մայր ես ճանաչում, ոչ եղբայր: Գնան, ես էլ քեզ չեմ ճանաչում:

ՀՐ. Դրանով ի՜նչ ես կամենում ասել:

ՏԻԳ. Այն, որ ես էլ Հրանոյշ անունով քոյր չունեմ:

ՀՐ. Ի՞նչպէս թէ չունես... Եթէ ես քո քոյրը չեմ, ուրեմն ես օտար եմ այս տանը, ուրեմն ես իրաւունք էլ չունեմ այստեղ մնալու:

ՏԻԳ. Ինչպէս կ'ուզես, այնպէս հասկացիր:

ՀՐ. Այդ դէպքում աւելի լաւ է պարզ ասես, որ ես աւելորդ եմ այս տանը...

ՏԻԳ. Ես արդէն ասացի, ինչ որ հարկաւոր էր: Եթէ քոյրը չէ խղճում իր եղբօրը, ի՜նչու պէտք է եղբայրը խղճայ իր քրոջը:

ՀՐ. Այդ Էս եմ այդքան անխիղճ:

ՏԻԳ. Այո, դու... որովհետեւ դու ոչ ոքի չես խղճում, չես մտածում, թէ քո յամառութիւնը ռւր է տանում թէ քեզ թէ մեզ բոլորիս: Չես հասկանում, թէ քո հաճոյքին ծառայելով ի՜նչ անտանելի դրութիւն ես ստեղծել մեզ համար, ի՜նչպէս կապել, կաշկանդել ես մեր ամենքի ձեռ ու ոտը...

ՀՐ. Եթէ ես այդչափ անտանելի եմ, այդչափ հրէշաւոր եմ, էլ ի՜նչի էք սպասում. վերցրէք և ձեռիցս բռնած՝ ինձ փողոց նետեցէք:

ՏԻԳ. Վա՛, այս ինչ դրութիւն է, Տէր Աստուած... Ես հօ չեմ կարող, ճշմարիտ, իմ ամբողջ կեանքը վեր դնել ձեզ համար: Տարին տասն հրկու ամիս շան պէս չարչարուիլ մի քանի կոպէկի համար որ վերջն էլ ձեռք ընկածը բեր ածա սրանց համար 14 մանէթանոց նորածն կոշիկներ առնեն, 25 մանէթանոց գլխարկներ ծածկեն, 50 մանէթանոց դէյրաններ հագնեն, զուգուած փողոցները չափչփեն և աշխարհ զարմացնեն իրանց թանկագին զգեստներով...

ՀՐ. (Աշխատում է զսպել հնկեկանքը, աչքերը ցուած են արտասուքով):

ՏԻԳ. Մղկում...

ԱՆ. Է՞ս էիր ուզում լսել, էլի:

ՏԻԳ. Մղկում այդպէս... Լաւ ես անում... Ես էլ եմ շատ մղկտացել, բայց ծածուկ, և դու չես տեսել իմ արտասուքը... Բաս մեղք չենք մենք, մեղ Աստուած չէ ստեղծել... Չէ՞ որ ես էլ մարդ եմ, չէ՞ որ ես էլ ունիմ իմ ցանկութիւնները, ես էլ եմ կամենում վերջապէս ապրել իմ ուզածի պէս, կեանքումս մի օր տեսնել... Իմ հասակի մարդիկ հիմա բոլորն էլ վաղուց ամուսնացած՝ որդոց տէր են դարձել, շրջապատում սիրելիներով՝ նրանցով մխիթարւում են, նրանց շրջանի մէջ հանգիստ են գտնում... Իսկ ես—լի՛նչի եմ նման... Ծերութեան մօտեցած, մազերս սպիտակ, առողջութիւնս վեր դրած՝ դեռ նո՛ր-նոր պիտի սկսեմ ապրել... Ա՛յ, հոգը իմ գլխին... (Ծեծում է իր գլուխը):

ՀՐ. (Վեր է կենում հրերալով) Ներքի... ներքի ինձ... (Յուսահատական հեկեկանքով նետւում է եղօր մօտ՝ ծնկադք, կամենում է շարունակել, բայց արտասուքից խեղդուելով չէ կարողանում):

ԱՆ. Ա՛խ, որդիքս...

ՏԻԳ. Այս խօսքերը ես քեզ երբէք չէի ասի, բայց ինչ անեմ, ինձ հարկադրեցիր, ինձ ստիպեցիր, որ ասեմ, որովհետեւ... որովհետեւ... այս տեղս... շատ էր լցուած ..

ՀՐ. (Կրկին դառը լացով) Ներքի... ներքի ինձ. ամեն մի կտոր հացի համար, որ ես բերանս եմ դրել, ամեն մի շորի համար, որ հագել եմ, ամեն մի զարդարանքի համար, որ գնել եմ քո աշխատանքով... (Կտրում է վզի յուլունքաւոր մանեակը, որի հատիկները ծափւում են յատակի վրայ):

ԱՆ. Էդ ի՞նչ ես ասում, Հրանոյշ, քո կերածն էլ քեզ հալալ քո խմածն էլ...

ՀՐ. Ո՛չ, ասա. հարձմ լինի քո կերածն էլ, քո խմածն էլ...

ՏԻԳ. Հրանոյշ...

ՀՐ. Այո, դու ճշմարիտ ասացիր: Ես անտանելի դրութիւն եմ ստեղծել ձեզ համար, կապել, կաշկանդել եմ ձեր ամենքի ձեռ ու ոտը, փակել եմ ձեր ճանապարհը... Ես մի ձրիակէր եմ եղել այս տանը... (Կամենում է դնալ):

ԱՆ. Հրանոյշ, հէր գնացիր:

ՏԻԳ. Հրանոյշ, մի պատասխան տուր վերջապէս: Ասա, ի՞նչ անենք: (Պառկա):

ՀՐ. (Դրան մօտից) Ես—խոստանում եմ շատ շուտով բաց անել ձեր բոլորի ճանապարհը:

ՏԻԳ. Արի ու մի բան հասկացիր: (Մտնում է Սամսոնը, ձեռքին մի շքեղ ծաղկափունջ, իսկ իր կրծքի վրայ կպցրած է մի թարմ վարդ):

Տ Ե Ն Ս Ի Լ 11.

Աննա, Տիգրան, Սամսոն.

ՍԱՄՍ. (Բարձր բռնելով ծաղկափունջը) Հրանոյշի համար...

ԱՆ. Նա արժանի է դրան, որ առել ես:

ՍԱՄՍ. (Ձարմացած) Վա...

ՏԻԳ. Ձարմանալի մարդ ես, Սամսոն: Այս ռոտեղ ես դու:

ՍԱՄՍ. Աստուած սիրէք, ի՞նչ է պատահել, այդպէս թթուել էք: Մայրիկ:

ԱՆ. Ձի էլ մեռնում ձեր մայրիկը, որ միանգամից ազատուի իր դարդիցը:

ՍԱՄՍ. Տէր, մեղա քեզ, Աստուած.

ՏԻԳ. Տօ, մարդ Աստծոյ, դու երբայր չե՞ս: Բրոշդ նշանդրէքն է, դու ռոտեղ ես:

ՍԱՄՍ. Բուլվարումը: Մեղք բան է ման գալը:

ՏԻԳ. Այստեղ մեր սրտներէցը արիւն է կաթում, մոլորուած ֆնացել ենք ու չենք իմանում, թէ ի՞նչ անենք, որ մեր այն աննամուսին խելքի բերենք, սա քոծերի ետեւիցն է թրե գալիս բուլվարումը...

ՍԱՄՍ. Քոծերի ետեւից... Դա իմ գործն է... Շատ լաւ էլ անում եմ... Մայրիկ, ի սէր Աստծոյ, ասա, ի՞նչ է պատահել:

ԱՆ. էլ ի՞նչ կը պատահէր... Բրոշդ արարմունքը նոր ես իմանում:

ՍՍՄՍ. Ի՞նչ է արել, որ:

ԱՆ. Փեսացուի առաջ, ասում է չպիտի դուս գամ:

ՍԱՄՍ. Գլուխը քմրը... Ձի ուղում, չդուս գայ... Շատ հարկաւոր եմ... (Ձարացած անցնում է միւս սենեակը):

Տ Ե Ն Ս Ի Լ 12.

Աննա, Տիգրան.

ԱՆ. Տիգրան, բա ի՞նչ անենք:

ՏԻԳ. Յետաձգենք, մինչև որ տեսնենք, թէ...

ԱՆ. Ախր փեսացուն հիմի կը գայ:

ՏԻԳ. Կ'ասենք, ներողութիւն, աղջիկը հիւանդացաւ: (Ձանդը տալիս են):

ԱՆ. Հիշողը գլխիս... Եկան: (Շուտով հետանում է մտնում է Ձարօն):

Տ Ե Ս Ի Լ 13.

Տիգրան, Ջաքո.

ՉԱՔՕ. Բարով, Տիգրան, ջան... Մի ձեռքդ խփիր, Է...

ՏԻԳ. Ջաքո, փեսացուն գալիս է...

ՉԱՔՕ. Փեսացուն գալիս է, էն էլ ոնց է գալիս... Մի անտիկա բռիլեանտի մատանի է բերում, որ...

ՏԻԳ. Է՛հ, մեր դարդը մատանին չէ...

ՉԱՔՕ. Ի՞նչ հրամայեցիր:

ՏԻԳ. Ջաքո, գիտես ինչ, այս բոլեիս, առանց ժամանակ կորցնելու, վաղեվազ պիտի գնաս փեսացուի մօտ...

ՉԱՔՕ. Հը...

ՏԻԳ. Ու կը ասես, որ չգայ...

ՉԱՔՕ. (Ձարմանքից կարծես սարսափած) Վա՛հ...

ՏԻԳ. Էլ զարմանալու ժամանակը չէ...

ՉԱՔՕ. Ախր ի՞նչ պատահեց:

ՏԻԳ. Ոչինչ... այնպես... չյաջողուեց...

ՉԱՔՕ. Մեղա՛ք, Աստուած:

ՏԻԳ. Եթէ պատճառը հարցնի, կ'ասես աղջիկը յանկարծ հիւանդացաւ:

ՉԱՔՕ. Յսնկամբ... սատանի անկաջը խուլ, հօ ընկնաւոր չէ.

ՏԻԳ. Ի՞նչ ընկնաւոր, ի՞նչ ես խօսում:

ՉԱՔՕ. Ախր յանկարծ էլ բան կը լինի:

ՏԻԳ. Դէ որ եղաւ:

ՉԱՔՕ. Ես հիմի ի՞նչ երեսով նրա աչքին երևամ:

ՏԻԳ. Դէ, Աստուած սիրես, Ջաքո, շուտ արա:

ՉԱՔՕ. Էլ ճարս ինչ: Պիտի գնամ Էլի—Լաւ. բաս երբ բերի նշանը:

ՏԻԳ. Չեմ իմանում, մենք իմաց կ'անենք... Դէ, Ջաքո, քեզ տեսնեմ, թե առ ու թո՛ւր:

ՉԱՔՕ. Վա՛, բանը շատ ծուռ է գնում: Աստուած վերջը բարի անի: (Դռան մօտից վերադառնալով) Տիգրան ջան, չարդ տանեմ, ինձ մի քիչ...

ՏԻԳ. Փո՛ղ ես ուզում էլ, առ, Է, մո...

(Նրան փող է տալիս) Միայն շուտ արա...

ՉԱՔՕ. Շնորհակալ եմ: Ծտի պէս կը թռչեմ: (Շտապ հեռանում է:)

ՏԻԳ. Օ՛հ, հազիւ ազատուեցի: (Բարկացած անց ու դարձ է անուամ: Մտնում է Աննան:)

Տ Ե Ս Ի Լ 14.

Աննա, Տիգրան.

ԱՆ. Զաքոն գնաց:

ՏԻԳ. Պատասխանը տարաւ:

ԱՆ. Հիմի փեսացուն ինչպէս կը նեղանայ:

ՏԻԳ. Սրանից յետ: Ամեն բան վերջացաւ:

ԱՆ. Ուրեմն էն անզգամը մեզ բոլորիս, յաղթեց, իր ասածն արաւ:

ՏԻԳ. Բայ չէ:

ԱՆ. Ը՛հ, գետի՛նը ժտնես, դու, Հրանդշ:

(Մտնում է Վարդուշը):

Տ Ե Ս Ի Լ 15.

Աննա, Տիգրան, Վարդուշ:

ՎԱՐԴ. Մայրիկ, նշանդրէքը խանգարուեց:

ԱՆ. Աղջկայ երեսին որ մեռոն չլինի, նշանդրէքն էլ կը խանգարուի, ու...:

ՎԱՐԴ. Ես էլ յիմարի պէս մի ժամ է հայելու առջ կանգնած՝ զարդարւում եմ: Հիմա գնանորից շորերդ փոխիր... Թ՛ո՛ւ... (Վարդուշը գնում է: Տիգրանը շարունակ անց ու դարձ է անում եւ դնալով աւելի ու աւելի բորբոքւում է):

Տ Ե Ս Ի Լ 16.

Աննա, Տիգրան.

ՏԻԳ. Օ՛հ, ինչպէս կատաղութիւնս բռնել է...

ԱՆ. Հանդարտուի՛ր, որդիս: Ի՞նչ ես արիւնդ պղտորում:

ՏԻԳ. Գլուխ եկած բանը ինչ փշաքրեց... նա էն աղջիկ տեղովը մեզ բոլորիս յաղթի, իր մատների վրայ խաղացնի՛ մեզ... Ը՛հ, ես նրան...

ԱՆ. Աչքներս լուս: Հիմի էլի բաժնասանքը կըսկսուի:

ՏԻԳ. Աստուած վկայ, սիրտս ասում է. գնա ու անզգամի մազերիցը բռնած՝ տուր պատերին ու ջարդ ու փշո՛ւր արա...:

ԱՆ. Մի անգամ որ աչքին երեւաս, էլ չի համարձակուի մեր խօսքը գետին գցել:

ՏԻԳ. ՁԷ... մինչև աղուս չթափեմ, ես չեմ հանդստանայ...
(Սաստիկ զարացած, վճռաբար եւ արագ անցնում է միւս սենեակը):

ԱՆ. Ի՞նչ պիտի անի, տեսնես: Ձգնայ ու ճիշտ որ իր ասածն անի: Տաք բնութիւն է, բարկանում է, Աստուած ազատի... (Յանկարծ, լսում է ապտակի բարձր ծայր եւ կանացի ճիչ. Մտնում է Տիգրանը՝ աչքերն արիւն կոխած եւ չարութիւնից ծամաճոռւած դէմքով):

ԱՆ. Տիգրան, ձեռքդ հօ դաճուեց խեղճ աղջկայ երեսին...:

ՏԻԳ. Այն դեռ քիչ էր, դեռ քիչ էր նրան...:

(Տիգրանը զազանի պէս մրմռալով՝ անց ու դարձ է անում: Յանկարծ լսում է ատրճանակի պայթիւն: Տիգրանը քարացած կանգ է առնում: Սարսափած ներս է վազում Վարդուշը, քիչ յետոյ Սամսոնը):

Տ Ե Ս Ի Լ 17.

Աննա, Տիգրան, Վարդուշ, քիչ յետոյ Սամսոն:

ՎԱՐԴ. Շո՛ւտ հասէք... Տիգրանի ատրճանակով... Հրանճյշ-
շը... Հրանճյշը...

ԱՆ. (Գլխին տալով) Վա՛յ, հո՛ղը իմ գլխին... (Շտապ զնում է. նոյնպէս Վարդուշը: Վշտահար մտնում է Սամսոնը):

ՍԱՄՍ. Բժիշկ, բժիշկ... (Վազեղազ դուրս է գնում):

ՏԻԳ. Ա՛խ, Հրանճյշ... (Անցնում է միւս սենեակը):

Վ Ա Ր Ա Գ Ո Յ Ր

ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԻՒՆ ԵՐՐՈՐԴ

Տեսարանը մնում է անփոփոխ՝ երկրորդ գործողութիւնից յետոյ մինչև
գրրորդը անցել է մօտ երկու ամիս ժամանակամիջոց, ժամանակը կէսօր:

Տ Ե Ս Ի Լ 1

Սամսոն, Վարդուշ. (երկուսն էլ դրսի շորով)

ՍԱՄՍ. Վարդուշ, քիչ առաջ այն ի՞նչ նամակ ուղարկեց
Հրանոյշը...

ՎԱՐԴ. Նամակ, ես ոչինչ չեմ իմացել:

ՍԱՄՍ. Հապա՛: Մի ծրարած նամակ: Տուեց Ալեքսանին,
թէ տանք, բայց թե՛—չսեցի:

ՎԱՐԴ. (ժպտալով) Կարելի է, մէկի վրայ սիրահարուել է:

ՍԱՄՍ. Ով գիտէ: Կարող է պատահել: Հիւանդութիւնից
յետոյ այնքան է փոխուել Հրանոյշը, որ կարծես մի 16 տարե-
կան ուրախ և աշխոյժ աղջիկ է դառել: Ա՛, լսում ես—երգում
է... Անպիտանի ձայնն էլ լաւացել է:

ՎԱՐԴ. Ես Ալեքսանից պիտի հարցնեմ:

ՍԱՄՍ. Դու պատրաստ ես, չէ՞: Ուրեմն զնանք կոնցերտի
համար տոմսակներ վերցնենք:

ՎԱՐԴ. Իհարկէ, կառքով:

ՍԱՄՍ. Ո՛չ, հօ թատրօն չենք զնում: Այստեղ մեզ մօտ
խանութում վաճարում են տոմսակները:

ՎԱՐԴ. Քանի հատ պիտի վերցնես:

ՍԱՄՍ. Երեքը, ինձ, քեզ և Հրանոյշին:

ՎԱՐԴ. Կարելի է, Հրանոյշը չի գալիս:

ՍԱՄՍ. Կը հարցնենք:

ՎԱՐԴ. (դռնից) Հրանոյշ, այս երեկոյ դու կոնցերտ չե՞ս
գնալու: (մոռում է Հրանոյշը)

ՏԵՍԻԼ 2.

Սամսոն, Հրանոյշ, Վարդուշ.

ՀՐ. Ի՞նչ ասացիր, Վարդուշ:

ՍԱՄՍ. Այս երեկոյ լաւ կոնցերտ կայ: Մենք գնում ենք:
Քեզ համար էլ տոմսակ վերցնեմ, չէ, Հրանդ՝

ՀՐ. Ես... չգիտեմ, ճշմարիտ, գամ թէ ոչ:

ՍԱՄՍ. Իհարկէ:

ՎԱՐԴ. Ի՞նչ պիտի շինես տանը:

ՀՐ. Լաւ, վերցրէք:

ՍԱՄՍ. Կ'ուզես, արի միասին գնանք, հա՛:

ՀՐ. Ո՛չ, ես չեմ կարող: Ես սպասում եմ մէկին:

ՍԱՄՍ. Այդ հում էք սպասում, օրիորդ:

ՀՐ. (ժպտալով) Կը գայ, կ'իմանաք:

ՍԱՄՍ. Ա՛խ, դու... ծածուկ, ծածուկ բաներ ես անում...

Զլինի՞, սիրահարուհի ես:

ՀՐ. Այո, թո՛ւնդ:

ՍԱՄՍ. Ո՞ւր վրայ, թոյլ տուէ՛ք հարցնել:

ՀՐ. Յետոյ կ'իմանաք:

ՍԱՄՍ. Օ՛յ-օյ-օյ... Այս ի՞նչ գաղտնիքներ են...

ՎԱՐԴ. Դէ գնանք, գնանք, Սամսոն: Տոմսակները կը
սպառուին, մենք կը մնանք առանց տոմսակի:

ՍԱՄՍ. Դիտէ՛ք ինչ, ասում եմ ուղղակի մի օթեակ վերց-
նեմ:

ՎԱՐԴ. Ի՞նչ լաւ կ'անես... Օթեակում փառաւոր կը բաղ-
մենք ու...

ՀՐ. Ոչ, օթեակը թանկ է:

ՍԱՄՍ. Զանազանութիւնը չնչին է:

ՀՐ. Բայց և այնպէս, ի՞նչ հարկաւոր է:

ՎԱՐԴ. Ո՛չ, ինչհա՛, ափսոս չէ՞ օթեակը...

ՍԱՄՍ. Իհարկէ: Թղթախաղում տարած փող է—թող
գնայ, օթեակ կը վերցնեմ: Գնանք, Վարդահա՛:

ՎԱՐԴ. Շէ՛կ... (Սամսոնը եւ Վարդուշը գնում են):

ՀՐ. Ա՛խ, Վարդահա՛, որքան միամիտն ես դու... (Մտնում է
Ալեքսանը):

Տ Ե Ս Ի Լ. 3.

Հրանդ, Ալեքսան.

ՀՐ. Նամակը յանձնեցի՞ր Արամեանին:

ԱԼ. Այո:

ՀՐ. Ի՞նչ ասաց:

ԱԼ. Էս բոպէիս կը գայ:

ՀՐ. Շատ լաւ: Դու գնան բանիդ: (Ալեքսանը գնում է):

ՏԵՍԻՒ 4.

Հրանոյշը. (մենակ)

Նա կը դայ շուտով իմ վիճակը կ'որոշուի։ Ա՛խ, երանի՜
թէ յաջողուի... Որքան երջանիկ կը զգամ ինձ... Ինչ՞ա՞յն այս
բախտաւոր միտքը աւելի առաջ չծագեց իմ գլխում... Ես այս
րոպէիս, ո՞վ գիտէ, մի անուն կ'ունենայի։ Ոչ այն դէպքը
տեղի կ'ունենար, ոչ ես ընտանիքիս հետ բամբասանքի ա-
ռարկայ կը դառնայինք... Ի՜նչ նախապաշարմունք, ի՜նչ յիմար
երկիւղ կաշկանդել էին ինձ... Մի՞թէ ծառայելով մի ազնիւ,
գեղեցիկ գործի, ես անպատուութիւն կը բերէի իմ հարազատ-
ներին... Դա հազար անգամ աւելի լաւ չէր ինձ համար, քան
թէ օրն ի բուն պարապ յօգնել և կեանքը տեսնել միայն ուտել
-խմելու և զարգարուելու մէջ... (ցնցուկով) Ոտաճայի՛ն, կար-
գիմ նա է... Սիրտս ինչպէս սկսեց բարախել... (մտնում է Արա-
մանը)

ՏԵՍԻՒ 5.

Հրանոյշ, Արասեան.

ԱՐ. Օրիորդ Հրանոյշ... (Արագ մտնելով | Իրկու ձեռքով սեղ-
մում է նորա ծնոքը)։ Դուք ուրեմն նորից կենդանացաք։

ՀՐ. Այո, ինչպէս տեսնում էք։ Ես մահուան դուռը բաղ-
լսեցի, բայց բաց չարին։

ԱՐ. Դուք վերածնունցիք, օրիորդ, ի մեծ ուրախութիւն
ձեր բոլոր ծանօթների։

ՀՐ. Այո, ես—վերածնունցի։

ԱՐ. Բայց անկողնուն երկար ծառայելուց յետոյ։

ՀՐ. Համարեա երկու ամիս։

ԱՐ. Այդպիսի բան կ'անեն, օրիորդ։ Ափսոս չէ՞ ձեր
թանկագին կեանքը, որ դուք կամեցաք զոհել։ Հաւատացէ՛ք,
երբ լուրը տարածուեց քաղաքում, մենք ձեզ ի՜նչպէս խղճա-
ցինք, ինչպէս ախ ու վախ բարձրացաւ... Դիտէ՛ք, առաջին
օրը խօսում էին, որ դուք արգէն։

ՀՐ. Մեռած եմ։

ԱՐ. Այո, Մինչև անգամ պատրաստուած էինք գալ ձեզ
մօտ և մեր ցաւակցութիւնը յայտնել ձեր ընտանիքին։

ՀՐ. Ի՞նչ էք ասում: (Ծնծաղում է) Դա նորութիւն է ինձ համար:

ԱՐ. Ճշմարիտ խօսք: (Կարծառնել լռութիւն) Բայց թոյլ տուէք հարցնել, օրի՞ճորդ: Ի՞նչու այդ քայլն արիք: Չանձրացել էիք կեանքից:

ՀՐ. Համարեա թէ... Ուրիշ պատճառներ էլ կային...

ԱՐ. Այո... բայց այնուամենայնիւ, ի՞նչպէս կարելի է... Մարդ ամուսնու է նոյն իսկ սիրուն վարդը գետին ձգել, հիպնոս է վրան, կալցնում է կրծքին, ափսոսում է, երբ թառամում է նա. իսկ դուք ծաղկափթիթ հասակը կամեցաք թառամեցնել, ձեր մատղաշ կեանքը, առանց խնայելու, գնդակի մի հարուածով վերջացնել... Ի՞նչ ասել է ինքնառաջանութիւն... Դա հօ մարդկային անմտութեան գաղաթնակէտն է... Թող ձեզ պահէք դոնէ Համկետի՝ մահուան երկիւղը այն ճանայտ աշխարհի առաջ, որտեղից ոչ մի ճամբորդ չէ վերադարձել:

ՀՐ. Այո, սլոյմ ես ձեզ հետ համաձայն եմ, որ դա այն մտութիւն էր: Բայց ես չեմ զղշում դրա համար:

ԱՐ. Ի՞նչպէս:

ՀՐ. Այնպէս: Դա մի անհրաժեշտութիւն էր, որ պիտի կատարուէր:

ԱՐ. Ես ձեզ չեմ կարող հասկանալ, օրի՞նքդ:

ՀՐ. Ես մինչև անգամ ուրախ եմ, որ...

ԱՐ. Մինչև անգամ ուրախ...

ՀՐ. Այո, որովհետեւ այդ դժբախտ դէպքը յեղաշրջեց իմ հոգին, մի մեծ և օգտաւէտ դաս տուեց ինձ, որ ես երբէք չեմ մոռանալ:

ԱՐ. Այդ մտքով էք ապում, որ ուրախ էք:

ՀՐ. Այո: Այն ի՞նչ անտանելի ցաւեր էին, որ կրում էի ես առաջին օրերը... Դողս բռնում է, երբ յիշում եմ... Գնդակը նստել էր այստեղ, ձախ ուսիդ մէջ: Մինչև որ բժիշկներ կը հանէին, ես տասն անգամ մեռայ և տասն անգամ կենդանացայ... Իսկ յետոյ, երբ գիտակցութիւնս վերականգնեց, ի՞նչ սիրտ մաշող և սև մտքեր պաշարեցին ինձ... Հէկը միայն այն քրկիւղը, որ այս բոլոր տանջանքներին հետեւելու է յռատով ոչնչութիւն, խաւար և սառը գերեզման: Ի՞նչպէս էր քանդում, տալիս ու վրայ անում իմ ներքը... Ի՞նչպէս էի ինքս ինձ ափսոսում... Բայց հազիւ արողջանալու առաջին յոյժը վառուեց իմ մէջ, դրա հետ միասին կարթնեց և կեանքի տենչը... Ես կարօտ դժբախտ դարձեալ կապոյտ երկնքի, պայծառ արևի բռնութեան ներդաշնակ հնչիւնների և այն ամենի, ինչով քաղցր և սիրելի է կեանքը... Ես կամեցայ նորից ապրել... Ի՞նչպէս էլ

լինի, միայն թէ ապրել... Միայն թէ շնչել, տեսնել, զգալ և մտածել...

ԱՐ. Այժմ ես ձեզ լաւ հասկացայ:

ՀՐ. Եթէ ես, կազդուրուելուց յետոյ, մնայի նոյնը, ինչ որ առաջ էի.—մի թոյլ, երերուն, անվճռական արարած,—այն ժամանակ աւելի լաւ էր, որ ես իսպառ ոչնչանայի... որովհետեւ, իսկապէս ինչ էի դրանից առաջ—մի աւելորդ իբր, որ դուր տեղ է բռնում աշխարհում, մի խեղճ էակ, առանց անփական կամքի, նախապաշարմունքով կաշկանդուած, անընդունակ մի համարձակ քայլ անելու, որը դուրս է առօրեայ կեանքի հասկացողութեանց շրջանակից:

ԱՐ. Ահա ուրեմն ինչի համար էք ուրախ:

ՀՐ. Ես ուրախ եմ մանաւանդ նրա համար, որ այժմ գիտեմ, թէ ինչպէս պէտք է ապրել: Ես գտայ իմ կեանքի ճանապարհը: Ես այժմ կամենում եմ և կարող եմ ապրել մի նոր, զիտակցական և աշխատաւոր կեանքով:

ԱՐ. Այդ շատ և շատ ուրախալի է, օրիորդ: Եւ, իսկապէս, մեծ փոխութիւն եմ նկատում ձեզ վրայ: Դուք այժմ աւելի նիհարել, զուհատուել էք, բայց դրա փոխարէն, մի այնպիսի զարմանալի փայլ են ստացել ձեր աչքերը, որ առաջ չկար... Ձեր հայեացքի մէջ ես այժմ տեսնում եմ մի անսակառուղի կենսութիւն, մի ինչ որ առնական վեպականութիւն:

ՀՐ. Այդ ճիշտ է: Այն, ինչ որ առաջ ես չէի համարձակւում մտքովս անգամ անցկացնել, այժմ վճռուած է վերջնականապէս, և հէնց այդ նպատակով էլ ձեզ խնդրեցի ինձ մօտ:

ԱՐ. Բանը ինչպէս է, օրիորդ:

ՀՐ. Ես ձեզ այս բոլէիս կը բացատրեմ:

ԱՐ. Ուշադրութիւնս լարած՝ լսում եմ, օրիորդ:

ՀՐ. (Գծուարանալով) Գիտէք ինչ, պարոն Արամեան... Ես... մի... առաջարկութիւն... կամ աւելի ճիշտ... մի խնդիրք առնեմ...

ԱՐ. Խնդիրք:

ՀՐ. Այո, մի խնդիրք: Գիտէք... ես վճռել եմ նուիրուել բեմին...

ԱՐ. (Ձարմացած) Նուիրուել բեմին:

ՀՐ. Այո: Ձեզ էլ յայտնի է, պարոն Արամեան, թէ ես ինչպէս եմ սիրում թատրոնը... Թատրոնը ես համարում եմ մի շատ բարձր և վեհ հաստատութիւն... դա հոգուկթաւրոն է, որտեղ իսկապէս որ զուտ, մաքրում են մեր զգացմունքները, և մենք սովորում ենք սիրել գեղեցիկը և առաքինին և ասել

ապեղը և արատը: Ես միշտ երանի եմ տուել նրանց, որոնք ամեն բան ձգել են և նուիրուել այդ պաշտելի հաստատութեան: Ահա ինչու ես վճռեցի նոյնպէս թողնել ամեն ինչ և գնալ իմ տիրած աստուածութեան ետեւից:

ԱՐ. Օրիորդ, ես ապշած եմ:

ՀՐ. Ի՞նչու:

ԱՐ. Դուք դժուարանում էիք մասնակցելու մինչև անգամ տիրողների մէկ ներկայացմանը, և այժմ... յանկարծ...:

ՀՐ. Ո՛չ, իմ վճիռը յանկարծակի չէ եղած. մինչև այդ ես շատ մտատանջուել եմ և ինքս իմ դէմ մաքառել... (Վայրկենական լռութիւն) Բայց դուք լուռ էք և ոչինչ չէք ասում:

ԱՐ. Օրիորդ, թոյլ տուէք հարցնել, արդեօք դուք լմու մտածել էք ձեր անելիք քայլի մասին:

ՀՐ. Այո, մտածել եմ... (կասկածով) Բայց դուք մի տեսակ էք... դուք ինձ խորհուրդ չէք տալիս...

ԱՐ. Այո՛րեքն, ոչ թէ խորհուրդ չեմ տալիս, այլ... այլ...

ՀՐ. (Վշտացած) Պարոն Արամեան, խնդրում եմ անկեղծ եղէք ինձ հետ...

ԱՐ. Ես ձեզ հետ անկեղծ չեմ:

ՀՐ. Ես կամենում եմ ասել, որ պարզ խօսէք ինձ հետ, չքաղուէք ոչ մի բանից, ասացէ՛ք այն, ինչ որ մտածում էք: Ես կարծում էի, թէ ձեզ կ'ուրախացնեմ իմ այս վճիռն յայտնելով, այն ինչ դուք... այնպէս սառը վերաբերուեցիք...

ԱՐ. Հաւատացէ՛ք, օրիորդ, որ ես...

ՀՐ. Գուցէ դուք ինձ համարում էք անընդունակ, զուրկ բեմական ձիրքից, գուցէ ես մոլորուած եմ միայն... Այն ժամանակ ուրեմն... ներեցէ՛ք, եր ես...

ԱՐ. Օրիորդ, ես ինչպէս կարող եմ այդպէս մտածել, երբ ես ինքս ձեր գնահատողներից մէկն եմ և քանիցս անգամ բացարձակ յայտնել եմ իմ կարծիքը ձեր մասին: Ե՞ս չէի, որ ասում էի, թէ բուական է ձեզ մի քանի տարի փորձուել բեմի վրայ, և դուք կը դառնաք առաջնակարգ դերասանուհի... Ուրեմն այժմ ես ի՞նչպէս կարող եմ ձեզ համարել անընդունակ: Մի՞թէ դուք կարծում էք, որ ես այն ժամանակ միայն շողորորթութիւն էի անում:

ՀՐ. Ո՛չ, ներեցէ՛ք, ես այդ չեմ կամենում ասել: Ես միայն զարմանում եմ, որ դուք մի տեսակ անտարբերութեամբ վերաբերուեցիք դէպի իմ դիտաւորութիւնը:

ԱՐ. Օրիորդ, ուղիղն ասած. ես մի կողմից ուրախ եմ ձեր վճռի համար, միւս կողմից—վարանում եմ ձեզ խորհուրդ տալ:

ՀՐ. Ինչու:

ԱՐ. Ահա թէ ինչու: Մեզանում բեմական առաքելը, որքան էլ հրապուրիչ կողմեր ունենայ, քանի որ նա մեզ տալիս է, երկար տարիներից յետոյ, փառք և անուն և նոյն իող փոքրիկ ապահովութիւն, այնուամենայնիւ ծածկուած է փուշ ու տատանով: Արդեօք ձեզ յայտնի է մեր անգրկուղիեանք կեանքը... Ճանաչում էք արդեօք այն մթնոլորտը, որի օդը պիպի շնչէր... Դիտէ՛ք դուք, թէ որքան թանկ է նստում մեզ մեր իւրաքանչիւր քայլը դէպի առաջ... Կ'ունենանք արդեօք այնքան ոյժ և կարողութիւն, որ դիմանաք այն բոլոր բանասարկութիւններին, չար նախանձին, չկամութեան, որոնք անպակաս են գեղարուեստի աշխարհում...

ՀՐ. Իմ կարծիքով, գեղարուեստը բարձր է բոլոր բանասարկութիւններից, և չար նախանձից, և մարդկային չկամութիւնից:

ԱՐ. Ենթադրենք մի բոլոր, որ դուք կարողացաք բարձր մնալ այդ բոլորից: Բայց կայ և ուրիշ հանգամանք: Դա ապահովութեան անիծեալ հարցն է: Մենք, դերասաններս, անառաչ հով ենք, մանաւանդ, երբ դեռ ոչ մի անուն չունենք և, այս պէս ասած մեր ոտը դեռ չենք հաստատել բեմի վրայ: Մենք միշտ և միշտ ենթակայ ենք ամեն տեսակ պատահարներին: Զրկանքը, նեղութիւնները մեր անբաժան ուղեկցներն են, որոնք, ուրուականների պէս, հետևում են մեզ ամեն տեղ...

ՀՐ. Բայց դուք հօ տանում էք այդ բոլոր նեղութիւնները, ես էլ կը տանեմ, ես էլ կ'ունենամ այդքան քաջութիւն:

ԱՐ. Օրիորդ, դուք, ճշմարիտ, ինձ ղինաթափ էք անում ձեր զարմանալի վճռականութեամբ: Եթէ այդպէս է, համեցէ՛ք — ելէ՛ք ասպարէզ: Ես ձեզ ի բոլոր սրտէ շնորհաւորում եմ ձեր այդ համարձակ քայլի համար:

ՀՐ. Ուրեմն — ինձ ընդունում էք...

ԱՐ. Ամենայն ուրախութեամբ:

ՀՐ. Շնորհակալ եմ, շատ շնորհակալ եմ:

ԱՐ. Ամեն բոլոր, երբ կամենաք: Մենք պատրաստ ենք:

ՀՐ. Կրկին շնորհակալութիւն: Ի՞նչքան ուրախ եմ եմ:

ԱՐ. Բայց մի բան պէտք է ասեմ, ձեզ, օրիորդ: Մենք արդէն վերջացրել ենք մեր այստեղի ներկայացումները: Այժմ պիտի գնանք գաւառները: ԵԱՂԷ ուրեմն, թափառականդ Ագասթէք...

ՀՐ. Ես էլ կը գամ ձեզ հետ...

ԱՐ. Մենք վաղն և եթ գնում ենք:

ՀՐ. Պատրաստ եմ և ես:

ԱՐ. Հաստատ խօսք:

ՀՐ. Այո:

ԱՐ. Հա, իսկ ձերձնք, ձեր տանեցիք...

ՀՐ. Նրանք, իհարկէ, կը հակառակուեն:

ԱՐ. Եւ կարող են—անախորժութիւններ ծագել:

ՀՐ. Թո՛ղ ծագին: Զուրն ընկնողը անձրևից չի վախ-
նայ:

ԱՐ. Սակայն—այդ ձեր գործն է: Արէք, ինչպէս կ'ու-
զէք: Գալով մեզ, մենք ուրախ կը լինենք, որ մեր խմբի մէջ
մի նոր և թարմ ոյժ կ'աւելանայ: Իսկ առ այժմ... (վեր է
կենում)

ՀՐ. Մինչև գնալներս մենք կրկի՛ն կը տեսնուենք:

ԱՐ. Այո, այո: Իսկ դուք այդ միջոցին ձերոնց հետ խօ-
սեցէք, նորից ծանր ու բարակ մտածեցէք ձեր անելիք քայլի
մասին, որպէս զի յետոյ, ապագայում, չզղջաք:

ՀՐ. Երբէք:

ԱՐ. Տայ Աստուած, որ առիթ չունենանք զղջալու:
Adio:

ՀՐ. Ց'տեսութիւն:

(Արամանը կնում է: Հրանդը ուրախ է, բայց միևնույն ժամա-
նակ մտախոհ: Կարճատեւ լուսթիւնից յետոյ):

Տ Ե Ս Ի Լ 6.

Հրանդ (մինակ)

Սյն, ինչ որ մի ժամանակ երազ էր թւում ինձ, այժմ
դառնում է իրողութիւն: Կարծես, թևաւորուել եմ ես, և ինձ
մնում է միայն թափ տալ թևերս և բարձրանալ... (Մտախոհ)
բայց ախ, ես նախատեսում եմ մի սարսափելի փոթորիկ,
որ պիտի բարձրանայ իմ դէմ... դարձեալ սրտնեղութիւն,
դարձեալ նախատինք... (Կարճատեւ լուսթիւն, յետոյ լաշխոյժ) բայց
ոչինչ: Վերջին անգամ էլ կը լսեմ ես սրանց նախատինքը,
որին այնքան սովոր եմ, և այնուհետև—վերջ. իմ տանջանք-
ներին... Այսպէս ուրեմն վաղը մենք գնում ենք... Դէհ, Մինյօն,
յառանջ և յառանջ...

«Գիտէս արդեօք այն աշխարհը,

Ուր կ'իտորոնն է ծաղկում,

Կանաչագեղ թաւուտի մէջ

Ոսկի նարինջ վարվում...

(Լսում է քիմի հոսե Սամսոնի ձայնը):

Սամսոնը... Մի անգամ էլ, մուրացկանի պէս, ձեռքս կը
մեկնեմ եղբորս, և դա կը լինի վերջին անգամ:

(Մտնում են Սամսոնը եւ Վարդուշը: Վարդուշը առանց կանգ առնելու անց-
նում է միւս սենեակը, իսկ Սամսոնը մնում է):

Տ Ե Ս Ի Լ 7.

Հրանոյշ, Սամսոն,

ՍԱՄՍ. Տոմսակն արդէն վերցրինք: Աշակողմեան հոր-
րորդ օթեակ:

ՀՏ. Սամսոն, ես քեզանից մի բան պիտի խնդրեմ:

ՍԱՄՍ. Խնդրի՛ր երկուսը:

ՀՐ. Ինձ... փող է հարկաւոր:

ՍԱՄՍ. Շատ, թէ քիչ:

ՀՐ. (Ժպտալով) Շատ:

ՍԱՄՍ. Հարի՛ւր:

ՀՐ. Ո՛չ, այդ շատ է:

ՍԱՄՍ. Եօթանասին, վաթսին, ինչքան տամ, ես չգիտեմ:

ՀՐ. Եթէ կարողանաս յիսուն ռուբլի տալ, ես այնպէս
շնորհակալ կը լինիմ քեզանից... մինչև մահս...

ՍԱՄՍ. Հրանոյշ, եթէ դու միշտ այդպէս պարզ լինես,
այդպէս ուրախ ես քեզանից, Աստուած է վկայ, ոչինչ, ոչինչ
չեմ խնայի... (Համրիով դրամները) Բարեբախտաբար, մօտս քո
ուզածիցն էլ աւելի է: Կ'ուզես, բոլորը վերցրո՛ւ:

ՀՐ. Ո՛չ, յիսունը լիովին բաւական է:

ՍԱՄՍ. Ահաւասիկ: (Տալիս է) Բայց թէ՛ն պիտի անես, կա-
րելի է հարցնել:

ՀՐ. Մի քանի բաներ պիտի առնեմ ինձ համար և մի լաւ
ընծայ բժշկին, որ ինձ կենդանացրեց:

ՍԱՄՍ. Կեցցես, լաւ բան ես մտածել: Բայց քեզ համար
ինչ պիտի առնես, օրինակ: Երևի, նոր գլխամրկ:

ՀՐ. Ա՛յ հիմա կ'առնեմ, կը բերեմ տուն—կը տեսնես:

ՍԱՄՍ. Դարձեալ գաղտնիքներ... Է՛հ, շատ լաւ, շատ գե-
ղեցիկ: Գնա և առ, ինչ սիրտդ կը տայ:

ՀՐ. Ես իսկոյն կը վերադառնամ: (Գլխարկը ծածկելով, դնում
է: Դրան մօտից ասում է խորիդաբար). Շուտով ամեն բան կ'իմանաք:
(Հեռանում է):

ՍԱՄՍ. Այս թէ՛ն հանելուկներ են, Տէր Աստուած:

(Մտնում են Աննա եւ Վարդուշ):

Տ Ե Ս Ի Լ 8.

Աննա, Սամսոն, Վարդուշ:

ԱՆ. Սամսոն, հար գնաց Հրանոյշը:

ՍԱՄՍ. Խանութի Բժշկի համար ուզում է մի լաւ ընծայ առնել:

ԱՆ. Իբր թէ նրան քիչ փող ենք տուել...

ՍԱՄՍ. Երկու հարիւր մանէթը շատ է: Նա մահից փրկ-
կեց Հրանոյշին:

ԱՆ. Դհւ նրան փող տուիր:

ՍԱՄՍ. Այո, յիսուն բութի:

ՎԱՐԴ. Յիսուսն բութի... Յիսուսն բութիանոց ընծայ...

ՍԱՄՍ. Ասենք, իր համար էլ բաներ պիտ' առնի:

ԱՆ. Որդիս, Էդքան փող կը տան աղջկայ ձեռքը:

ՍԱՄՍ. Գիտես ինչ, Մայրիկ, Այն դէպքից յետոյ ես
Հրանոյշին այնպէս եմ խղճում և սկսել եմ այնպէս սիրել, որ,
եթէ բոլոր ունեցած փողերս էլ ուզի, կը տամ: Աստուած վը-
կայ, ես նրան չեմ կարող մերժել: Մանաւանդ հիմա այնպէս
է, որ առաջուայ Հրանոյշին դժուար է ճանաչել...ՎԱՐԴ. Ճիշտ որ, շատ զարմանալի է: Առաջ ինչքան տը-
խուր էր, չիսուկան, շարունակ մտածմունքի մէջ, կարծես աշ-
խարհի հոգսը նրան էին տուել—իսկ հիմա ամբողջ օրը բլբլ-
լում է, կամ երգում, կամ հանաքներ է անում...ԱՆ. Էդպէս կը լինի: Հիմի ինքն էլ է փոշմանել իր ա-
րածից: Էն ցաւերը, որ նա քաշեց, էն վոյվոյոցը, որ գերեր
ցերեկ չէր կտրուում, նրան չէ, նրանից էլ վատթարին խելքի
կը բերէին ու սիրել կը տային կիանքը...ՎԱՐԴ. Ասենք, մայրիկ, դիտէք, հիմա դուք էլ նրա հետ
շատ լաւ էք վարուում: Այդ էլ մեծ նշանակութիւն ունի: Առաջ
Խնչպէս էիք վարուում նրա հետ միեւնոյնն էր...

ԱՆ. Դու որ քեզ մէջտեղ չես խառնում...

ՎԱՐԴ. Իհարկէ: Ես սիւտ եմ ասում, չէ: Ամեն կողմից
կարիճի պէս խայթում էիք—դու մի կողմից, Տիգրանը միւս
կողմից...

ՍԱՄՍ. Իսկ Թս...

ՎԱՐԴ. Դու էլ պակաս չես:

ՍԱՄՍ. Իսկ դու... Մոռացի՛ր ես ձեր ամեն օրուայ կռի-
ւները... Այն ի՞նչ բան էր... կատուների պէս քիչ էր մնում ի-
րար երես ճաղկորէիք... Եւ այն էլ ի՞նչ յիմար, դատարկ պատ-

ճառներից... Թոյրերը այդպէս են լինում, ինչպէս դուք էիք:

ՎԱՐԴ. Իսկ եղբայրները այդպէս են լինում, ինչպէս դուք էք:

ԱՆ. Լաւ, լաւ, տեսնեմ, կարող էք, էլի սկսեցէք:

(Մտնում է Տեղրանը):

Տ Ե Ս Ի Լ 9.

Տեղրան, Աննա, Սամսոն, Վարդուշ.

ՎԱՐԴ. Տիգրան, Հրանոյշին չտեսար:

ՏԻԳ. (Անհանգիստ) Հ'ը թի՛նչ է պատահել... Ո՞ւր է գնացել...

ԱՆ. Խեղճ տղին ինչպէս վախեցրեց... Ը՛հ, առ, Է, Ինչի՞ համար էնպէս վրայ պրծած հարցրիր (ծաղրելով) «Տիգրան, Հրանոյշին չտեսար». Հա, տեսաւ, թի՛նչ պիտի անես, ինչի՞ համար հարցրիր:

ՏԻԳ. (Երկմիտ) Տէր Աստուած...

ՎԱՐԴ. Այստեղ թի՛նչ վախենալու բան կար որ...

ՏԻԳ. Ես թի՛նչ իմանամ: Մի անգամ սիրտս ահ է ընկել, կարծեցի, թէ էլի մի բան է պատահել... Հրանոյշը թւո՛ւ է, որ ասում էք. «չտեսար»:

ԱՆ. Խանութ է գնացել, խանութ, բան առնելու: Ը՛հ, Տիգրան: Դու էլ որ ամեն դատարկ բանի համար չես վախենում... Աղջիկ է, փող է վերցրել, գնացել բազար...

ՏԻԳ. (Սամսոնին) Դ՞ձու տուիր, Սամսոն:

ՍԱՄՍ. Այո, յիսուն մանէթ:

ՏԻԳ. Յիսուն մանէթ... Ի՞նչ էր անում նա այնքան փող: Յետո՛յ, մենակ գնաց:

ՍԱՄՍ. Այո, բոլորովին մենակ: Ի՞նչ կայ որ...

ՏԻԳ. Մայրիկ, ես քեզ քանի անգամ ասել եմ, որ նրան մենակ չթողնէք դուքս դայ... Այսօր ատրճանակ է բռնում իր վրայ, վաղը իրան ծովը կը ձգի... Նա ամեն բանի ընդունակ է... նա խաթալու աղջիկ է:

ԱՆ. Ձէ, Տիգրան, Հրանոյշը էլ էդպէս բան չի անի: Է՛նպէս է փռմանել, որ... Մտքովն էլ չի անցկացնի... Հիմի նա ինձանից ու քեզանից էլ շատ է դողում իր կեանքի վրայ:

ՍԱՄՍ. Իհարկէ, նա խրատուեց, ես հիմա հանգիստ եմ այդ կողմից:

ՎԱՐԴ. Ես էլ շատ հանգիստ եմ:

ՏԻԳ. Այնուամենայնիւ պէտք է զգոյշ լինել և աչքից չտալ... պէտք է հետեւել նրան, ինչպէս երեխայի...

ՎԱՐԴ. Երեխայի... Ապա մի իրան էլ հարցրու Նա հիմա ասում է. «Ես տղամարդ եմ, տղամարդ»...

ՏԻԳ. Նա խորամանկն է։ Այդպէս է ասում, որ իրան բարձեթող անենք... Թէ նա աղուէս է, ես նրանից աւելի աղուէս եմ... Ձէ, ես անհանգիստ եմ... Պէտք է գնալ նրա ետեւից... (կամենում է դնալ)

ՍԱՄՍ. Դէ հերիք է, դու էլ... Ի՞նչ կասկածոտն ես դառել։

ՏԻԳ. Վարդուշ, ես քեզ վրայ զարմանում եմ։ Ուրիշ ժամանակ դու գլուխ կը ջարդես խանութ վնալու համար, ի՞նչու նրա հետ դուրս չեկար։

ՎԱՐԴ. Ինձ հմի բան ասաց։ Գլխարկը վերցնելն ու անհետանալը մէկ եղաւ։

ՍԱՄՍ. Դէ լաւ, կռիւ մի արէք։ Ահա հէնց ինքը Հրուսոյշը։

ՎԱՐԴ. (Վազիլով դրան մօտ) Նա է, նա է։

ԱՆ. (Որ նոյնպէս մօտեցել էր) Էս ի՞նչ է քաշ տալիս Ալեքսանը։ (Մտնում է Հրանսյշը, յետոյ Ալեքսանը, որը չմոռանը դնելով դրան մօտ յատակի վրայ, հեռանում է։ Բոլորն ապշած իրար երեսին են նայում եւ զարմանքից կարծես քարացել են։ Վալրկենական լռութիւն։)

Տ Ե Ս Ի Լ 10.

Աննա, Տիգրան, Սամսոն, Հրանսոյշ, Վարդուշ։

ՍԱՄՍ. Հրանսոյշ, այս ի՞նչ ճանապարհորդական պատրաստութիւններ են։

ՀՐ. Վաղը—եւ գնում եմ։

ՍԱՄՍ. Այդ հէր, Աստուած յաջողի։

ՀՐ. Գաւառները։

ՏԻԳ. Բարի ճանապարհ։

ՎԱՐԴ. Մայրիկ, ի՞նչեր է խօսում։

ԱՆ. Ես բան հասկանում եմ, որ քեզ ասեմ։

ՍԱՄՍ. Բայց ի՞նչ նպատակով, հիմ հետ։

ՀՐ. Դերասանական խմբի հետ, ներկայացումներ տալու։

ՏԻԳ. Ա՜...

ՍԱՄՍ. Դերասանական խմբի հետ։

ԱՆ. Աղջիկ, երմզ ես տեսել։

ՎԱՐԴ. (Մի կողմ) Խելագարուեցի է, ի՞նչ է։

ՍԱՄՍ. Հրանճյշ, բացատիր, խնդրեմ, ինչո՞ւմն է բանը: Մենք ոչինչ չենք հասկանում քո խօսքերից: Ի՞նչպէս թէ՛ ավաղը գնում ենք... դերասանական խմբի հետ... ներկայացումներ տալու... Չլինի՞ դերասանուհի ես կամենում դառնալ:

ՀՐ. Այո, արդէն վճռուած է:

ՏԻԳ. Հ'ըմ...

ԱՆ. Պակասը դրսուում է... էլ ի՞նչ դարդ...

ՎԱՐԴ. Տեսնես, յանկարծ ի՞նչ փչեց խելքին:

ՍԱՄՍ. Է՛հ, յետոյ, Հիմա դու կատմի՛ չես անում:

ՀՐ. Ամենեին:

ՏԻԳ. Բայց ինչո՞ւ, ասա, խնդրեմ, դու ցանկանում ես մեզանից հեռանալ: Մենք քեզ քաղցած ու ծարաւ ենք թողնում:

ՀՐ. Ընդհակառակը, մինչև կեանքիս վերջը ես չեմ մոռանայ ձեր երախտիքը, դուք ինձ կերակրել էք:

ՏԻԳ. Գուցէ քեզ շորերի՞ց ենք զուրկ պահել:

ՀՐ. Բոլորովին: Երբ մտածում եմ, թէ՛ որքան փողեր էք ծախսել իմ հանդերձեղէնի վրայ, ես ինքս ինձնից ամաչում եմ:

ՏԻԳ. Ուրեմն... էլ ի՞նչ պատճառ ունի՞ր դժգոհ լինելու մեզանից:

ՀՐ. Ես դժգոհ չեմ ձեզանից: Ես կամենում եմ միայն— բարոյապէս անկախ լինել ձեզանից:

ՏԻԳ. (հեղնաբար) Բարոյապէս... անկախ...

ՀՐ. Ես կամենում եմ նոյնպէս բաց անել ձեր բախտի ճանապարհը, որ փակուած է իմ շնորհիւ:

ՍԱՄՍ. Դու հանելուկներով ես խօսում, Հրանճյշ: Աստուած սիրես, պարզ խօսի՛ր:

ՏԻԳ. Հասկանում ես մայրիկ, թէ՛ ո՞ւմ կտուրն է քար դրում:

ԱՆ. Ինձ բան մի հարց՝ էք... Ես գլուխս կորցրել եմ:

ՀՐ. Դուք ցանկանում էք ապրել ձեր ուզածի պէս, իսկ ես խանգարում եմ: Ես կը հեռանամ, դուք կ'ազատուէք մի ծանրութիւնից և այն ժամանակ կ'ապրէք ձեր ուզածի պէս:

ՍԱՄՍ. Գլուխս մեռնի, թէ՛ բան հասկանամ սրանցից... Ո՞վ ասաց, որ դու ծանրութիւն ես մեզ համար... Ո՞վ ասաց, որ դու փակել ես մեր բախտի ճանապարհը... Սա ինչէ՛ր է խօսում... Ինչէ՛ր է երեւկայում... Դու օտմար ես, ինչ է, այս տանը... դու խորթ ես... դու մեր հարազատ քոյրը չես...

ԱՆ. Այ թէ՛ որտեղ է ասուած. օձի կծածը կը սաղանայ, լեզուի կծածը չի սաղանայ: Մեր բարկացած ժամանակ մի

բան ենք ասել, հիմի էլ չի ուզում մոռանալ, ճար չկայ:

ՀՐ. Տէր Աստուած, ես հօ ձեզ չեմ մեղադրում: Ինչ որ ասել էք, դուք իրաւունք ունէիք ասելու: Ինչ՞եւ դուք պէտք է չարչարուէք, քրտինք թափէք, իսկ ես պարապ նստեմ, մատ մատի չտամ և վայելեմ ձեր աշխատանքի պտուղները... Ո՞ւր է է այստեղ արդարութիւնը... Ես հօ չեմ կարող, ճշմարիտ, մինչև վերջ, երեխայի պէս, մնալ ձեր խնամակալութեան տակ և ձրիակերի դեր կատարել: Ես չեմ կարող մինչև վերջ, ամեն մի դատարկ բանի համար, ձեռքս մեկնել ձեր առաջ և... ողորմութիւն խնդրել:

ՏԻԳ. Դա—ողորմութիւն չէ:

ՍԱՄՍ. Դա մեր եղբայրական պարտականութիւնն է:

ՀՐ. Ո՛չ, արդէն բաւական է: Ես արդէն վաղուց է չափահաս աղջիկ եմ: Իմ ինքնասիրութիւնը, իմ արժանապատուութեան զգացմունքը և, վերջապէս, իմ խիղճը բողբոջում են դրա դէմ: Ժամանակ է, որ ես էլ իմ պատիւը ճանաչեմ և փոքր ինչ յարգեմ իմ անձը:

ՏԻԳ. Հրանճյոյ, դու, երեւի, մեզ փորձել ես ուզում:

ՀՐ. Աստուած չմնի: Ի՞նչի համար:

ՏԻԳ. Իսկ եթէ դա լուրջ բան է, ուրեմն դու այդ միտքը գլխիցդ կը հանես:

ՍԱՄՍ. Ես ոչ մի կերպ չեմ կարող թոյլ տալ, որ իմ քոյրը գնայ և դերասանների հետ գաւառներումը թրե՛լ գայ. . Դա ամենակին պատիւ չի բերի մեր ընտանիքին:

ՏԻԳ. Ի՞նչ պատիւ... Մեզ նման եղբայրների երեսին կը թքեն... Մենք կը խայտառակուենք բոլոր ընտանիքով... ծաղր ու ծանակ կը շինեն մեր անունը... Իմ քոյրը—և թափառական դերասանուհի...

ԱՆ. Լսում ես, Հրանճյոյ...

ՀՐ. Տիգրան, դու մոռացել ես, ես քեզ կը յիշեցնեմ: Զէ որ դու ինքդ ասացիր ինձ, որ դու էլ մարդ ես, ունիս քո սեփական ցանկութիւնները և կամենում ես ապրել քո ուզածի պէս: Այժմ թոյլ տուր և ինձ ապրել իմ ուզածի պէս, որովհետեւ ես էլ քեզ նման Աստծու ստեղծած մի արարած եմ և ունիմ իմ սեփական ցանկութիւնները...

ՏԻԳ. Բայց մի մոռանար, որ դու կին ես, իսկ ես—տղամարդ: Զանազանութիւնը մեր մէջ, կարծեմ, շատ մեծ է:

ՀՐ. Տէր Աստուած, ախր այն մի է անիծել կնոջը, որ նա չունենայ իր սեփական ցանկութիւնները, իր սեփական աշխատանքը և իր կեանքը անցկացնի միայն զուարճութիւնների և դատարկութեան մէջ... Ո՛չ, հաղար անգամ ո՛չ... Աշխատանքը օրհնութիւն է նաև կնոջ համար:

ՏԻԳ. Գիտե՞ս ինչ կայ, Հրանդյա, Լաւ լսիր ինձ: Երբ աղջիկը բոլորովին որբ և անտէր է, հա՛, այն ժամանակ ոչինչ չունիմ դրա դէմ. նա գնում է ուրիշների համար կար է անում, լուացք է անում, քոծութիւն է անում, մինչև անգամ իր ոտը վատ ճանապարհի վրայ է դնում—ի՛նչ արած—ապրել է պէտք: Բայց հրբ ծնողները կենդանի են կամ ջուխտ ջուխտ եղբայր-ները կողքին կանգնած, այն ժամանակ աղջկան էլ ի՛նչ կը վայելի գնալ իբր թէ աշխատանքի ետևից... Դա ոչ թէ կանանց, այլ տղամարդկանց գործն է: Աղջիկը երբ հասաւ, պէտք է մտածէ իր մարդու գնալու մասին, իսկ երբ մարդու դնաց՝ իր տունը պիտի կառավարի և իր երեխաներին մայրութիւն անի: Սրանք են կնոջ բոլոր պարտականութիւնները: Ուրիշ ոչինչ ես չեմ ընդունում:

ՍԱՄՍ. Իհարկէ, իհարկէ: Կինը իր ամուսնու, տան պահապանն է. օջախի պահապանը—և ուրիշ ոչինչ:

ՀՐ. Ես բոլոր էութեամբս դրա դէմ եմ... Ամուսին, ամուսին... Սիրող, լաւ ամուսիններ—այո՛, ես այդ հասկանում եմ... Բայց վատ, կռուարար, անբարոյական ամուսիններ—ահա ի՛նչն է զգուելի... Ես իմ մաքուր աշխատանքով ձեռք բերած մի կտոր հացը չեմ փոխի այդ տեսակ վատ ամուսնութեան բոլոր զուարճութիւնների հետ... (Պառլաւ):

ՏԻԳ. Ուրեմն... Թողնե՛ք, որ գնաս... Ուրեմն—մենք չը կամք քեզ համար... Դու մեզ ոչ մի բանի տեղ չես դնում:

ՀՐ. Ի՞նչի համար ես այդ ասում... Աւելի լաւ չէ, որ մենք սիրով և հաշտութեամբ բաժանուենք... Եւ վերջապէս ես հօ ձեզանից ընդմիշտ չեմ հրաժարւում... Որտեղ էլ լինեմ, ուր ո՞ր էլ գնամ, ես միշտ ձեր կարօտը պիտի բաշխեմ... Միշտ նամակներով կը խօսեմ ձեզ հետ, տեղեկութիւններ կը տամ իմ մասին... Ոնջւում, աղաչում եմ, դուք էլ ինձ չմոռանաք... (Ջրացում, համարիս լալալին) Որքան էլ վշտացրած լինեմ ձեզ, ես... այնուամենայնիւ... ձերն եմ... ձեր հարազատը...

ԱՆ. Ա՛խ, Աստուած ջան, Քր մեղքերիս համար ես ինձ պատժում:

ՍԱՄՍ. Ա՛խ, Հրանդյա, դու այս ինչեր ես անում...

ՏԻԳ. Է՛հ, յետոյ... Իսկ ի՞նչ կը լինի դրա վերջը, դու այդ մտածե՛ր ես:

ՀՐ. Կերջը, Աստծով, քառ լաւ կը լինի: Ես անուն և դիրք կը գաստակեմ...

ՏԻԳ. Կարելի է. Բայց գիտե՞ս, թէ ի՛նչ գնով կը վաճառակես անուն և դիրք... Գիտե՞ս, թէ ի՛նչ տեսակ ցեխի մէջ կա-

բող ես ընկնել դու... Հասկանա՞ւ ես արդեօք, թէ ո՛ւր կը տանի քեզ այն ճանապարհը, որ դու ընտրել ես...

ՀՐ. Իմ ընտրած ճանապարհը կը տանի ինձ դէպի փառք և Երջանկութիւն:

ՏԻԳ. (ընկելով) Ո՛չ, այդ ճանապարհը քեզ կը տանի... դէպի խայտառկութիւն... և անկում...

ՀՐ. (Յուզուած) Բաւական է... պատիւը ճանաչիր... Ես... քո ասած կոնանցից չեմ... Ես գնում եմ ազնիւ և մաքուր աշխատանքի... և ոչ թէ...

ՏԻԳ. (Ծաղրաբեր) Ազնիւ աշխատանքի...

ՍԱՄՍ. Տիգրան, հանդարտուիր—Գոյրս, դու էլ:

ԱՆ. Հրանճյոյ, առաջ մօրդ թաղիր, յետոյ էդ բանն արա: (Լալիս է):

ՀՐ. Ա՛խ, դուր էք խօսում: Արդէն վճռուած է:

ՎԱՐԴ. Հրանճյոյ, մի՞թէ մայրիկին Կես խնայում... մի սպանիր նրան...

ՏԻԳ. Եթէ դու այդ բանն անես, Հրանճյոյ, ես քեզ կը համարեմ մեզ համար ընտրովին կորած: Գնա, եթէ կ'ուզես, կարող ես... համեցէք... (բաց է անում դուռը) Ահա—դուռը լայն բաց է քո առաջ... բայց լաւ իմացիր, որ այնուհետեւ դու այլ ևս չպիտի համարձակուիր ոտդ դնել այս դրան շէմքին և մեր աչքին երևալ... Գնա, ես քեզ այլ ևս չեմ խղճում: Գնա, թէ՛ կուզ ջուրն ընկիր!

ՀՐ. Ներողութիւն: Այդպիսի յիմարութիւն ես այլ ևս չեմ կրկնի երբէք, որովհետեւ ես այսուհետեւ կարող եմ ապրել իմ սեփական աշխատանքով! (Արագ անցնում է միւս սենեակը: Ամենքը վշտաւար արձանացիւ են մտառանջ դիրքերի մէջ):

Վ Ե Ր Ջ